

Перцепција јавности у вези са правима рањивих група
у Републици Србији и познавање надлежности и
перцепција рада Заштитника грађана

Заштитник грађана
Ombudsman

април 2015. године

САДРЖАЈ

1. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР.....	3
2. ОПИС УЗОРКА	5
3. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ.....	6
4. ОДНОС ДРЖАВЕ ПРЕМА ЉУДСКИМ ПРАВИМА	8
5. ОДНОС ГРАЂАНА ПРЕМА РАЊИВИМ ГРУПАМА У СРБИЈИ.....	17
6. СОЦИЈАЛНО УТЕМЕЉЕЊЕ КРШЕЊА ПРАВА РАЊИВИХ ГРУПА	28
6.1. Однос грађана према припадницима националних мањина	29
6.2. Однос грађана према особама са физичким и менталним сметњама	31
6.3. Однос грађана према правима жена и деце	34
6.4. Однос грађана према ЛГБТ популацији, ХИВ позитивним особама и затвореницима/притвореницима	36
6.5. Профил грађана који крше људска права.....	39
6.6. Веза између вредносних ставова испитаника и ставова према рањивим групама.....	42
7. ОДНОС ГРАЂАНА ПРЕМА РАДУ И УЛОЗИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА.....	44
7.1. Познавање надлежности и рада Заштитника грађана.....	44
7.2. Став грађана Србије према сукобу Заштитника грађана и појединаца из извршне власти у Србији.....	51
8. ПОВЕРЕЊЕ У ИНСТИТУЦИЈЕ	59
9. САЖЕТАК	63

Сви изрази који се у овој публикацији користе у мушком роду, обухватају исте изразе у женском роду. Мишљења изнета у овом извештају су мишљења аутора извештаја и не представљају нужно становиште Заштитника грађана.

1. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Реализација истраживања	ЦеСИД Београд
Теренски рад	У периоду између 21. и 30. марта 2015. године
Тип и величина узорка за Републику Србију	Случајни, репрезентативни узорак од 1.200 грађана старијих од 15 година, у Републици Србији, без Косова и Метохије
Оквир узорка	Територија бирачког места, као најпоузданија регистарска јединица
Одабир домаћинства	Случајно узорковање без права замене – у оквиру бирачког места, свака друга кућна адреса од почетне тачке
Одабир испитаника у оквиру домаћинства	Случајно узорковање без права замене – избор испитаника методом „првог рођендана“ у односу на дан анкетирања
Истраживачка техника	Лицем у лице, у оквиру домаћинства (F2F, face to face)
Истраживачки инструмент	Упитник од 128 питања

Истраживање јавног мњења реализовао је ЦеСИД, а спроведено је у периоду између 21. и 30. марта 2015. године на територији Републике Србије, без Косова и Метохије.

Истраживање је спроведено на репрезентативном узорку од 1.200 грађана Републике Србије, без Косова и Метохије, старијих од 15 година.

Као истраживачки инструмент коришћен је упитник, формиран у сарадњи са Заштитником грађана, који се састојао од 128 питања.

Интервјуисање грађана је спроведено техником „лицем у лице“, директним контактом са испитаником (*F2F, face to face*). Приликом обуке анкетара, тренери су инсистирали на спровођењу и поштовању два веома важна правила која, осим самог узорка, значајно утичу на репрезентативност истраживања – *поштовање корака и правило првог рођендана*.

Поштовањем *корака* се обезбеђује да анкетар свеобухватно покрије комплетан истраживачки пункт, док се *правилном првог рођендана* искључује могућност да на упитник одговарају само они грађани који први отворе врата домаћинства анкетару. Наиме, од анкетара се захтевало да у домаћинству анкетира особу старију од 15 година којој првој долази рођендан у односу на дан посете.

Тако је обезбеђена и полна, образовна и старосна репрезентативност испитаника.

2. ОПИС УЗОРКА

На основу методологије која је успостављена приликом спровођења овог истраживања обухваћене су следеће категорије испитаника у Републици Србији:

Пол: мушко (52%); женско (48%)

Старост: 15–18 (1%); 19–29 (17%); 30–39 (17%); 40–49 (13%); 50–59 (19%); 60–69 (21%); 70 и више (12%)

Образовање: завршена основна школа или мање (19%); школа за радничка занимања (10%); средња школа (44%); виша школа или факултет (24%); ученик или студент (3%)

Занимање: пољопривредник (6%); домаћица (13%); НК или ПК радник (9%); КВ или ВК радник (25%); техничар (17%); ученик/студент (7%); службеник (9%); стручњак (14%)

Просечна примања у РСД: до 10.000 (26%); 10.000–20.000 (26%); 20.000–40.000 (18%); 40.000–60.000 (6%); 60.000–100.000 (2%); не зна/одбија да одговори (22%)

Националност: српска (84%); мађарска (3%); бошњачка (2%); ромска (4%); остали (5%); не жели да се изјасни (2%)

3. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

ЦеСИД и Заштитник грађана су током марта 2015. године спровели други циклус истраживања „Перцепција јавности у вези са правима рањивих група у Републици Србији и познавање надлежности и перцепција рада Заштитника грађана”. Први истраживачки циклус је реализован крајем 2013. године и интенција ЦеСИД-а и Заштитника грађана је била да истраживачки резултати буду међусобно упоредиви.

Истраживање је, као и прошлога пута, имало два основна циља.

Први циљ је омогућавање објективног увида о томе колико грађани у Србији знају о људским правима, са фокусом на права националних мањина, особа са инвалидитетом, жена, деце, ЛГБТ особа, ХИВ позитивних особа и притвореника/затвореника, и како грађани оцењују остваривање и поштовање ових права за поменуте групе. **Други циљ је да се испита колико грађани у Србији познају надлежности и рад институције Заштитника грађана Републике Србије и како оцењују њен рад**. Такође, истраживање је имало за циљ да покаже зашто грађани Србије имају такве информације, ставове и перцепције.

У складу са постављеним циљевима, истраживање је обухватило **три компоненте**: 1. знање грађана о људским правима генерално, 2. знање грађана о правима и остваривању права националних мањина, особа са инвалидитетом, жена, деце, ЛГБТ особа, ХИВ позитивних особа и притвореника/затвореника (емпиријски – лично искуство или сазнање о повредама права других), 3. мишљење и ставови грађана о институцији Заштитника грађана Републике Србије.

Стога су Заштитник грађана и ЦеСИД припремили упитник (који садржи идентична питања из првог истраживачког циклуса уз сет нових питања која прате контекст у коме се истраживање спроводи) и реализовали истраживање међу грађанима Републике Србије са основним циљем да сагледамо колико грађани Србије познају људска права, каква је њихова перцепција дискриминације рањивих група и односа државе према њима (те групе помиње и Стратегија превенције и заштите од дискриминације), као и како грађани виде улогу Заштитника грађана.

Истраживање чији су резултати представљени у овој публикацији имало је за циљ да обрати пажњу и на оне који су „субјекат права“ (или „бенефицијар права“), а то су грађани и организације (без обзира на одређена

одступања), али и на оне који ова права треба да поштују („адресати права“). То је држава односно органи који врше јавну власт, али су то и грађани и организације, јер и они морају да поштују права и слободе других лица.

Стога смо детаљно анализирали каква је перцепција „субјеката права“ о стању људских права и о поштовању права и слобода у Србији (од стране државе као „адресата права“), посебно за одређене угрожене групе (у нашем истраживању су то: **националне мањине, особе са инвалидитетом, жене, деца, ЛГБТ особе, ХИВ позитивне особе и притвореници/затвореници**).

Испитивали смо и да ли постоји и у којој мери етничка и социјална дистанца, која увек представља „плодно тле“ за дискриминацију различитих врста.

У истраживању које смо спровели, нагласак нам је био на дискриминацији у погледу личног или групног својства (онако како то дефинише Закон о забрани дискриминације из 2009. године), па ћемо томе посветити и посебну целину.

У публикацији која је пред Вама представљени су најважнији резултати истраживања на тему перцепције јавности у вези са правима рањивих група у Републици Србији и познавања надлежности и перцепције рада Заштитника грађана.

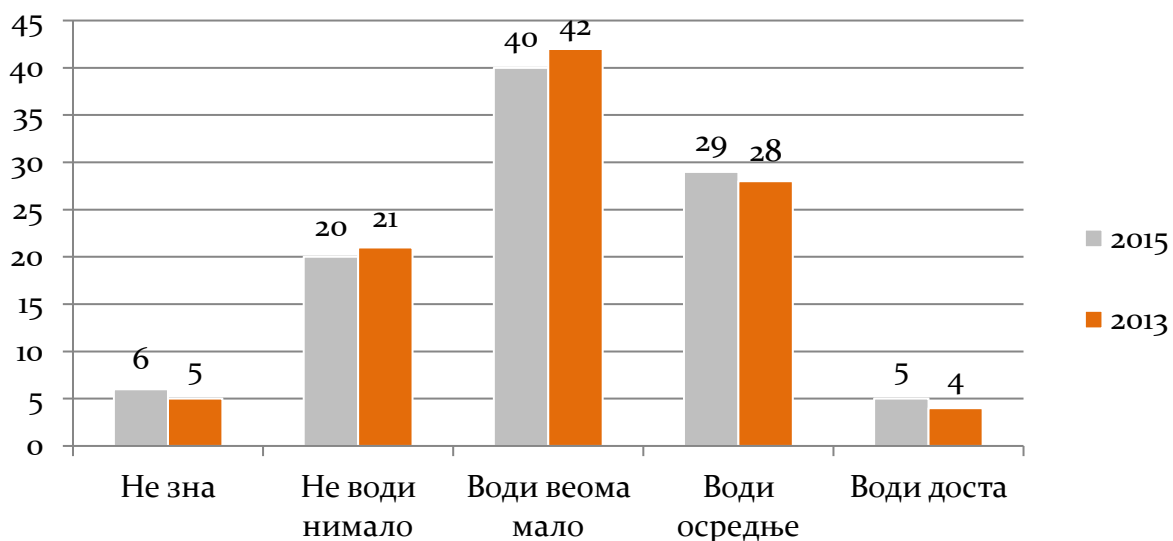
Истраживање су реализовали ЦеСИД и Заштитник грађана, методом „лице у лице“ (face to face, F2F) на случајном, репрезентативном узорку од 1.200 испитаника у Републици Србији, без Косова и Метохије.

4. ОДНОС ДРЖАВЕ ПРЕМА ЉУДСКИМ ПРАВИМА

Општа процена, односно перцепција грађана у којој мери држава Србија води рачуна о правима њених грађана, већ на првом кораку показује да у овој области ствари не стоје најбоље или барем не стоје онаквим каквим би требало да буду. Ако се пажљивије погледају налази, готово да нема ниједна озбиљна разлика у односу на период од пре две године.

Тако нам скоро два од три испитаника (60%) кажу да држава Србија мало или нимало води рачуна о поштовању људских права што је за 3% мање у односу на 2013. годину. Такође, сваки трећи грађанин је мишљења да држава води рачуна о поштовању људских права (осредње или доста) што је минималан раст (за 2%) у поређењу са крајем 2013. године. Треба имати на уму да одговор „осредње води рачуна о поштовању људских права“ садржи у себи и неутралан однос односно да не мора нужно да имплицира задовољство стањем у овој области.

Графикон 4.1. Да ли држава Србија води рачуна о поштовању људских права? (у %)

Имајући у виду да грађани перципирају да држава Србија углавном не води рачуна о поштовању људских права, очекиван је резултат да препознају и државне институције као оне који крше права грађана. Најпре, сваки десети грађанин није могао да заузме став у одговору на ово питање што је на нивоу од пре две године. **Истовремено се смањио број анкетираних који верују да највећи број државних институција не крши права грађана, са 12% у 2013. на 9% у 2015. години. То значи да тек сваки 11 грађанин мисли да државне институције не крше права грађана!** На другом полу се налазе испитаници

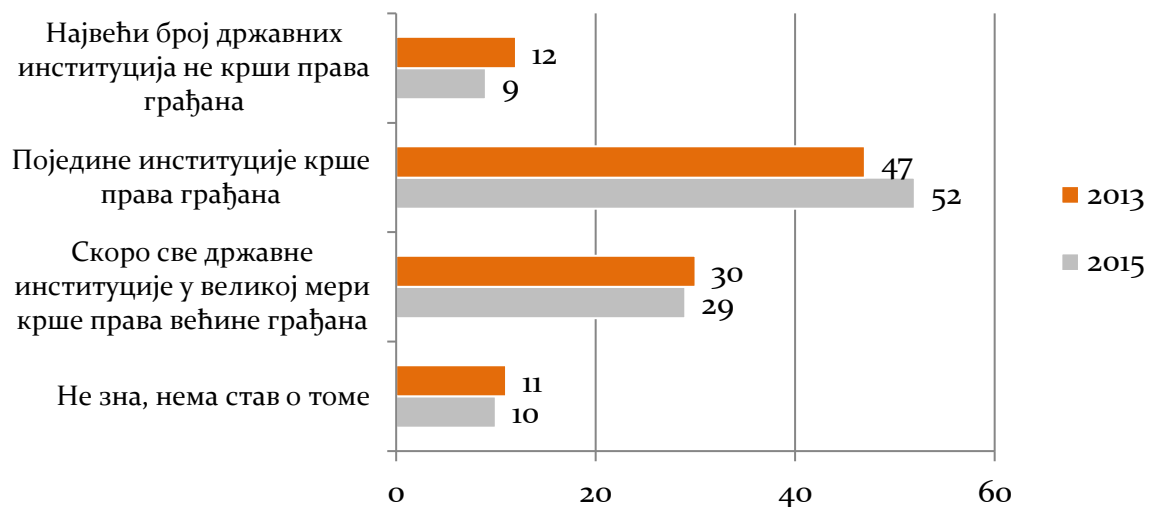

(њих 29%) који оцењују да скоро све државне институције у великој мери крше права грађана, чиме су настављени (лоши) трендови из 2013. године. Порастао је и број грађана (са 47% на 52%) који сматрају да поједине институције крше права грађана.

Међу најмлађом популацијом (од 15 до 18 година), највећи је број испитаних који не знају или немају став (22%) односно оних који кажу да држава Србија води веома мало рачуна о поштовању људских права (чак 67%). Највеће одступање у групи испитаника који тврде да држава нимало не води рачуна имамо у групи младих старости између 19 и 29 година (25% наспрам 20% колико је просек за читаву популацију).

Истовремено код најстарије популације (60 плус) бележимо изнадпросечно одступање у групи анкетираних који су рекли да држава води доста рачуна о поштовању људских права.

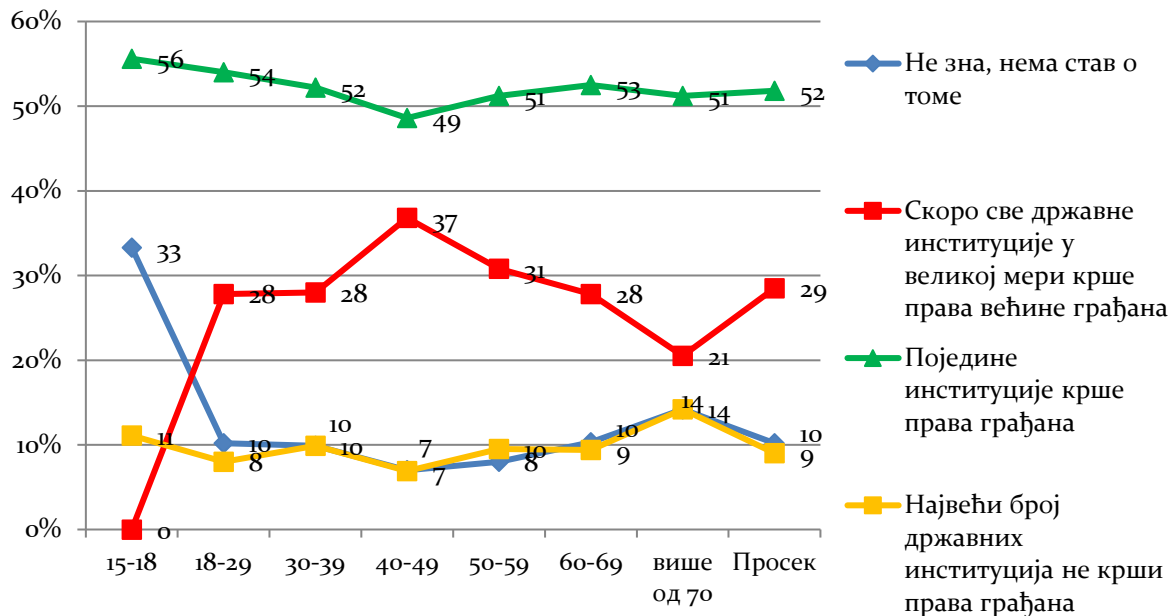
Графикон 4.2. Да ли државне институције крше права грађана? (у %)

Као и на претходном питању, најмлађи испитаници у високом проценту не знају или немају став о овом питању, њих 33%. У групи анкетираних грађана узраста између 40 и 49 година изнадпросечно је заступљена оцена да скоро све државне институције у великој мери крше права грађана – то нам је рекло 37% испитаника који припадају овој старосној категорији.

Да скоро све државне институције у великој мери крше права грађана више од просека сматрају и грађани са завршеном школом за радничка занимања (40%) и техничари (40%).

Графикон 4.3. Старосна структура и кршење људских права од стране државних институција (у %)

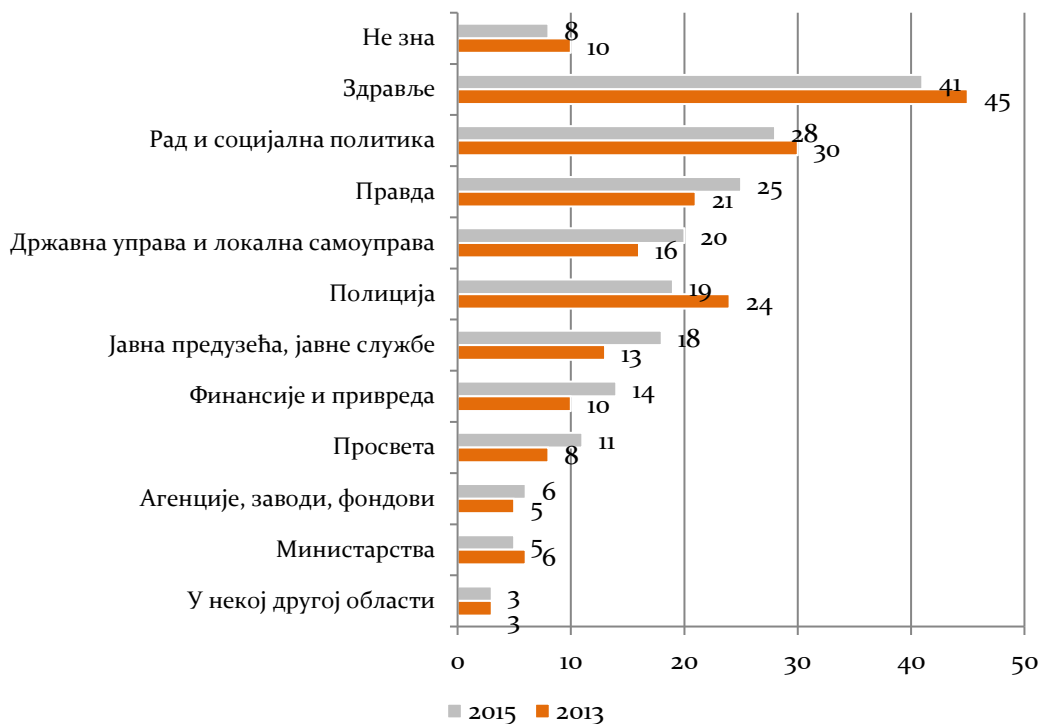
У наставку истраживања од испитаника смо тражили одговор на питање: **које су то области државне делатности/државних послова у којима се највише крше људска права**. Испитаници су имали могућност да наведу по две области у којима сматрају да се најчешће крше људска права. Стога је и очекивано да је укупан проценат одговора већи од 100%, али мањи од 200%, јер се нису сви испитаници одлучивали да дају два одговора.

У погледу броја грађана који нису знали или нису могли да заузму став у одговору на ово питање нема битнијих разлика у односу на 2013. годину – тада 10% није одговорило на ово питање, док сада тај проценат износи 8%.

Када је реч о конкретним областима, такође нема драстичних промена у трендовима у поређењу са 2013. годином, али треба обратити пажњу на неколико промена. Прво, **на врху листе се и ове године налазе здравство (41%) и рад и социјална политика (28%)**, али се смањио број грађана који су навели те две области. Друго, полиција која се 2013. године налазила на трећем месту (24%) сада је позиционирана на петом месту, са 19% одговора укупне популације. На крају, на трећем и четвртном месту се налази правда (25%) и државна управа и

локална самоуправа (20%) и у оба случаја је дошло до пораста у односу на 2013. годину.

Графикон 4.4. Области државних послова у којима се највише крше људска права (у %)

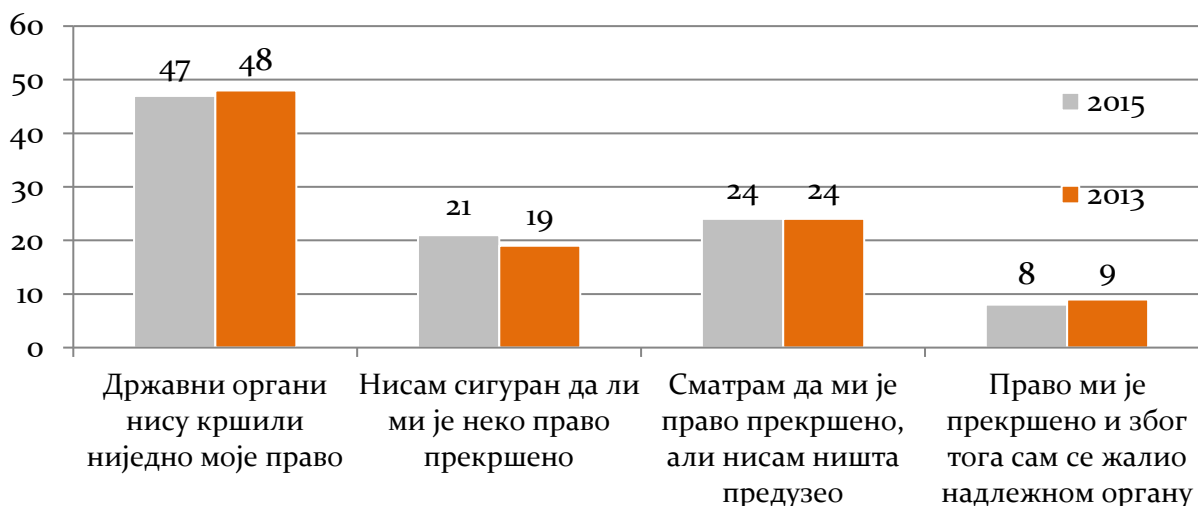

Како би се направила прецизна дистинкција између перцепције о кршењу права које су засноване на личном искуству од општеприхваћених мњењских ставова, испитаницима је постављено диференцирајуће питање – „да ли су државни органи прекршили неко **ваше** право?“. Увид у степен у ком су **испитаници имали лично искуство кршења њихових права од стране државних институција**, а потом и **увид у области у којима се то дешавало**, дају могућност поређења са општом перцепцијом државних делатности сходно процени колико се у њима крше права грађана.

Графикон 4.5. показује да су резултати овог циклуса истраживања практично исти као претходни. **Тако нешто мање од половине испитаника (47%) није имало лично искуство да су били оштећени од стране било које државне институције**. За нијансу је повећан број оних који су несигурни (са 19 на 21%), што може значити да је у истом обиму повећан број оних који нису потпуно упознати са правима која поседују.

И даље је евидентна трећина испитаника који сматрају да су им права прекршена, уз непромењену чињеницу да чак 24% њих није ништа предузело поводом таквог поступања. Свега 8% испитаника је упутило жалбу надлежном органу, што је резултат веома сличан претходном истраживању, када је тај број износио 9%. Може се закључити да и даље важи налаз успостављен 2013. године: **изостанак било каквог жалбеног процеса код 24% испитаника последица је неповерења у механизме заштите њихових права у оквиру државне администрације**, али и чињенице да те процедуре често захтевају комплексна знања и време, што само по себи одбија значајан број грађана.

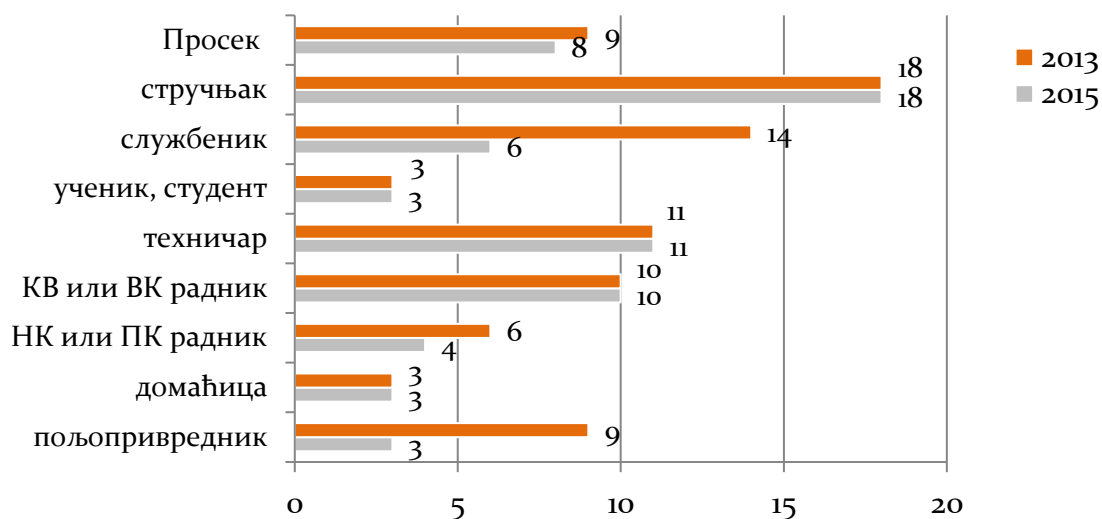
Графикон 4.5. Лично искуство са кршењем људских права (у %)

У складу са истраживачким поступком спроведеним 2013. године, и овај пут су добијени подаци о степену и обиму жалбеног поступка укрштени са социо-демографским карактеристикама испитаника. Основни циљ оваквог укрштања на овом месту је чињеница да су претходни резултати показали најзначајнија одступања када је у анализу уврштено занимање испитаника, највероватније услед чињенице да занимање испитаника у себи „сажима“ и степен образовања, али и узраст испитаника. **И даље највећи проценат испитаника који су се пред државним органима жалили на кршење права припада категорији стручњака (18%), којих највише има у категоријама средње старосне доби, и који су по природи ствари високообразовани.** Супротно, најмањи број оних који су се упустили у неки од законом предвиђених процеса за заштиту својих права, припада категоријама ученика/студената и домаћица (шест пута мање у односу на стручњаке). **Ово само потврђује полазну хипотезу да је процес**

уласка у заштиту прекршеног права завистан од познавања права и процедуре како га заштитити. Ту су образованији испитаници у битној предности у односу на оне мање образоване.

Графикон 4.6. Занимање испитаника и степен упућивања жалби на кршење људских права (у %)

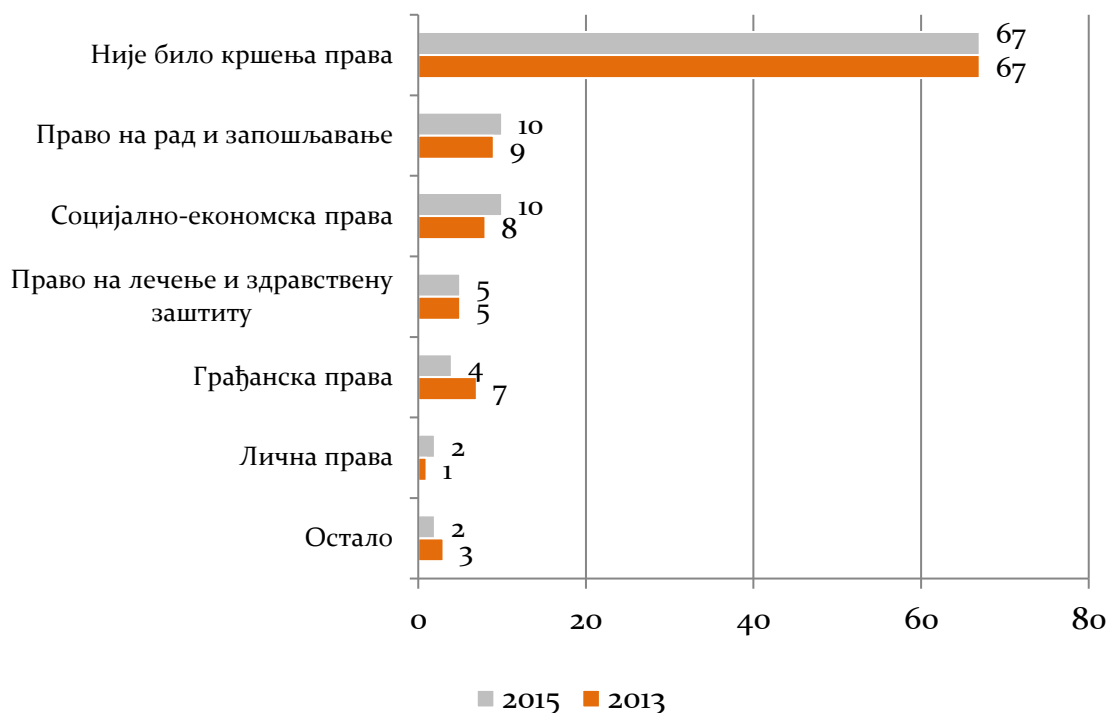
Од укупног броја испитаника, 67% њих није навело нити једно право за које сматра да му је нарушено. Овај проценат испитаника се поклапа са процентом оних који сматрају да им државни органи нису кршили права или нису у то сигурни. У оваквом типу истраживања није редак случај да већи број испитаника, иако није имао искуство неке појаве, даје конкретне одговоре на искуствена питања. Овде то није случај и статистички је занемарљив број оних који прво кажу да им права нису била кршена, а потом наводе конкретно право које им је било кршено.

Од преостале трећине оних који су рекли да су им права кршена, највећем проценту испитаника су она кршена у области права на рад и запошљавање (10%) и у области других социо-економских права (10%). Овај редослед присутан је и у истраживању из 2013. године, док се сада на трећем месту налази право на лечење и здравствену заштиту, што је препознало 5% испитаника, за разлику од 2013. године, када су треће место заузимала грађанска права (7%). Овде је са намером издвојено право на рад и запошљавање из корпуса других социо-економских права, јер су их грађани конкретно наводили (видети Графикон 4.7.)

Исто као и у претходном истраживачком циклусу, општу перцепцију о кршењу људских права завршавамо ставовима испитаника о конкретним правима,

односно о мери у којој се она крше. Од испитаника се очекивало да оцене у којој се мери у Србији крши шест наведених права, при чему им је дата могућност избора једне од укупно четири опције: *1-не крше се; 2-донекле се крше; 3-крше се редовно и 4-не зна, нема став*, за свако од наведених права.

Графикон 4.7. Лично искуство са кршењем људских права (у %)

Исто као и у претходном истраживачком циклусу, општу перцепцију о кршењу људских права завршавамо ставовима испитаника о конкретним правима, односно о мери у којој се она крше. Од испитаника се очекивало да оцене у којој се мери у Србији крши шест наведених права, при чему им је дата могућност избора једне од укупно четири опције: *1-не крше се; 2-донекле се крше; 3-крше се редовно и 4-не зна, нема став*, за свако од наведених права.

Одговори су показали да грађани деле уверење да се најмање крше културна и политичка права грађана (што је налаз који у потпуности одговара претходном истраживању), након чега следе грађанска права, код којих је проценат још увек непромењен – 44%. Ипак, као категорије у којима „редовно кршење“ права достиже и 50% (или више), овај пут се препознају и еколошка права, осим економских и социјалних. Социјална права се за чак 53% испитаника крше редовно, док ову оцену за економска и еколошка права даје тачно половина испитаних грађана. Када се у обзир узму и они који верују да се права у овим категоријама крше „донекле“, долази се до податка да **више од**

четири петине испитаника верује да се појединачна права донекле или редовно крше у економским (83%), социјалним (84%) и грађанским правима (85%).

Општи закључак овог сета питања је и да је у свакој од шест категорија општих права приметан раст броја испитаника који сматрају да се права донекле крше, односно смањење оних који верују да се она не крше. Најдрастичнија промена присутна је код еколошких права, где 5% више испитаника верује у тврдњу о редовном кршењу, односно 5% мање у тврдњу да се она не крше.

Табела 4.1. Кршење појединачних права у Србији (у %)

Година	Право	Не зна, нема став	Не крше се	Донекле се крше	Крше се редовно
2015	Грађанска права	8	7	41	44
2013		8	10	38	44
2015	Политичка права	17	14	35	34
2013		17	17	30	37
2015	Економска права	11	6	33	50
2013		9	9	31	51
2015	Социјална права	9	7	31	53
2013		8	9	29	54
2015	Културна права	17	16	33	34
2013		16	18	30	37
2015	Еколошка права	14	9	27	50
2013		10	14	31	45

Након добијања одговора о сваком појединачном типу општег права, испитаницима је постављено и диференцирајуће питање, о праву које се најчешће крши. С обзиром на то да је питање било *отворено*, и да се од испитаника очекивао само један одговор, социјална и економска права су због блискости наведена као социо-економска, док су *право на рад и запошљавање* и *право на лечење и здравствену заштиту* издвојени као специфичне категорије, што је последица високог интензитета навођења управо тих одговора.

Као што је приказано на *Графикону 4.8.* грађани препознају да се као појединачна права највише крше управо *право на рад и запошљавање*, са чиме се слаже скоро четвртина испитаника, након чега следи *право на лечење и здравствену заштиту* у 15% случајева и укупна социо-економска права са 14%. Сваки једанаести испитаник препознаје грађанска права као

најугроженија, а следе лична и еколошка права. Сва остала права су наведена у збирној категорији *остало* и чине укупно (занемарљивих) 1% испитиване популације.

Графикон 4.8. Која су појединачна права најчешће кршена? (у %)

5. ОДНОС ГРАЂАНА ПРЕМА РАЊИВИМ ГРУПАМА У СРБИЈИ

С обзиром да је у Србији, и поред чињенице да су усвојени и имплементирани бројни законски и подзаконски прописи, приметно постојање дискриминације у одређеним областима и према рањивим друштвеним групама, чинило се посебно важним да део истраживања буде усмерен управо на мерење ставова грађана према осам група у Србији: *националне мањине, особе са физичким инвалидитетом, особе са менталним сметњама, жене, деца, ЛГБТ особе, ХИВ позитивне особе и притвореници/затвореници*. Циљ оваквог фокуса је мерење дистанце коју грађани имају према овим групама, односно мерење негативне перцепције према њима, како би се увидела места која пружају социјалну основу за кршење њихових права.

У складу са претходним истраживањем, грађанима су при оцењивању права споменутих осам рањивих група понуђена четири одговора: проактивни – *„постојећа права за ову групу треба проширити“*, неутрални – *„садашња права су довољна за афирмисање и заштиту ове групе“*, оспоравајући – *„непотребно је постојање права које ова група сада ужива“* и коначно, одговор *„не знам, немам став“*. Компаративни подаци за 2013. и 2015. годину збирно су приказани у табели која следи (Табела 5.1.), док ће појединачни показатељи бити анализирани након табеларног приказа.

Налази истраживања и њихово упоређивање дају неколико општих закључака. Најпре, приметно је да је у скоро свим категоријама (изузев националних мањина и ХИВ позитивних особа) **у благом порасту став да су постојећа права довољна за афирмацију и заштиту ових група**, што може указивати на нешто већи степен задовољства грађана обимом права који угрожене групе уживају. Истовремено, **још увек се највећи обим права оспорава ЛГБТ популацији**, иако је и тај проценат у паду (са 37% 2013. године на 32% текуће године), док је **супротан тренд присутан код особа са физичким инвалидитетом** (где је непромењен проценат оних који сматрају да се права ове групе морају проширити – 2/3 грађана) **и код особа са менталним инвалидитетом (58%)**. Интересантно је и да је **једино код деце као рањиве групе примећен благи пораст става да је њихова права потребно ограничити (за 1%)**, што може бити последица разматрања и припреме закона по којем се родитељима забрањује физичко кажњавање деце, односно популаризације те теме у медијима у последњем периоду.

Табела 5.1. Компаративни приказ налаза о не/опходности постојања посебних права за рањиве групе, за 2013. и 2015. годину, у %

Год.		Не зна, нема став	Постојећа права за ову групу треба проширити	Садашња права су довољна за афирмисање и заштиту ове групе	Непотребно је постојање права које сада ова група ужива
2013	Националне мањине	7	22	55	16
2015		9	24	53	14
2013	Особе са физичким инвалидитетом	7	67	24	2
2015		8	67	24	1
2013	Особе са менталним инвалидитетом	11	58	26	5
2015		12	58	28	3
2013	Жене	6	51	39	5
2015		6	48	42	4
2013	Деца	6	44	43	7
2015		6	39	47	8
2013	ЛГБТ особе	18	12	33	37
2015		18	13	37	32
2013	ХИВ позитивне особе	24	23	39	14
2015		20	32	38	10
2013	Притвореници /затвореници	23	13	42	22
2015		21	15	45	19

Показатеље је могуће посматрати и појединачно, кроз сваку групу, при чему се анализирају проактивни, неутрални и негативни одговори, док се изоставља сегмент „не зна, нема став“. Најпре, када је реч о **националним мањинама**, и даље је натполовичан број оних који сматрају да су постојећа права довољна за заштиту групе (53%), иако се може рећи да су супротности друга два показатеља: нешто је већи број оних који сматрају да је права неопходно проширити, али и оних који сматрају да је њих потребно смањити. Ипак, ова контрадикторност се може објаснити укрштањем добијених одговора са националном припадношћу испитаника: од укупно 16% припадника националних мањина, колико их је обухваћено методом случајног узорка, две трећине сматра да је права неопходно проширити, док остатак верује да је степен права на задовољавајућем нивоу.

Код **особа са физичким инвалидитетом**, стање је практично непромењено, осим у категорији негативних одговора, где је приметан за нијансу мањи број

оних који се залажу за укидање постојећих права. Веома слична ситуација налази се и код **особа са менталним инвалидитетом**, где је доминантан став да је права потребно проширити, иако се примећује и нешто већи број оних који сматрају да су права на задовољавајућем нивоу.

У случају односа према правима која поседују **жене** као рањива група, уочљива је тропроцентна разлика која показује промену у ставовима грађана. У односу на претходни истраживачки циклус, повећао се проценат испитаника који сматрају да су садашња права која жене имају довољна за њихову заштиту, а следствено томе мање је оних који верују да је права жена потребно додатно проширивати. Ипак, овај показатељ може бити и варљив јер може упућивати на два супротна закључка: или се обим права која имају жене заиста повећао (или бар грађани верују да је тако), или поново јача патријархални став. Укрштањем ових и података о полу испитаника, уочљиво је да припаднице женског пола у значајнијем обиму у односу на мушкарце верују да је њихова права потребно проширити (29% наспрам 19%), док мањи број испитаница верује да су њихова права на задовољавајућем степену (16% наспрам 27% мушкараца).

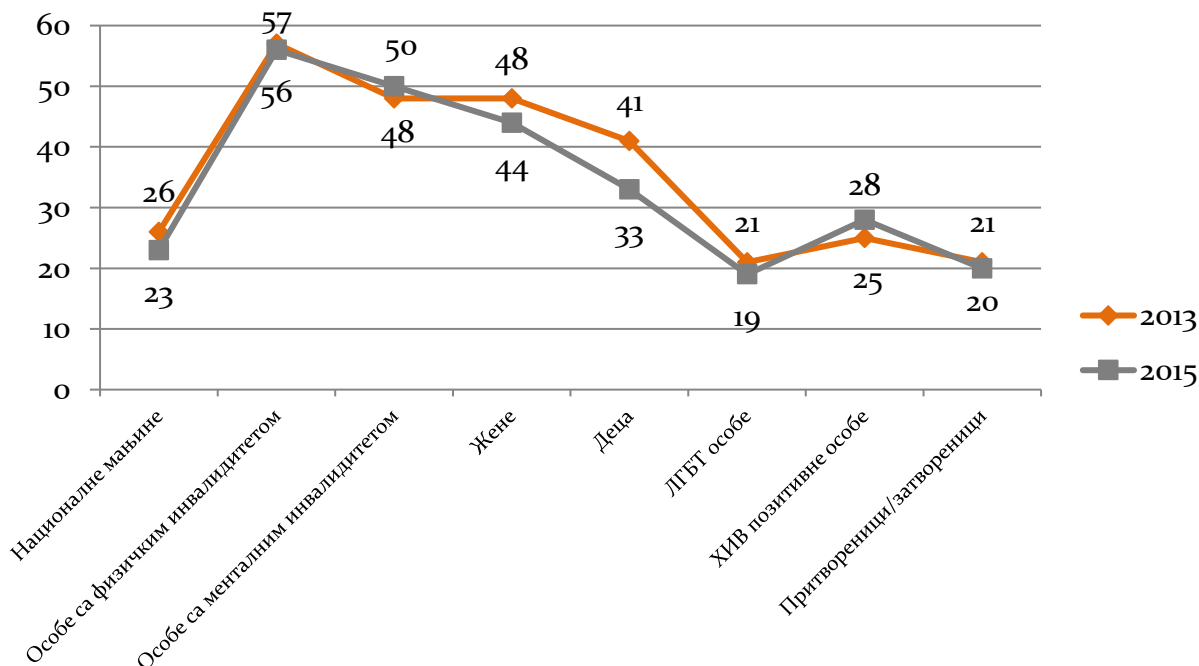
У категорији којој припадају **деца** као рањива друштвена група, приметни су веома занимљиви закључци. Као што је наведено, једино се у овој групи примећује пораст оних који сматрају да је права деце потребно смањити или ограничити (*непотребно је постојање права које сада ова група ужива*). Истовремено, више је и оних који сматрају да су права деце у овом моменту сасвим довољна за њихову заштиту (47%), док се за 5% смањио број испитаника који верују да је права деце потребно проширити. Овакви трендови могу бити последица споменуте расправе о новом закону, односно могућег уверења родитеља да деца постепено добијају више права него што је потребно.

ЛГБТ заједница је она при којој је традиционално приметан највећи обим дискриминације и негативне перцепције, иако налази истраживања показују позитивну промену ставова код испитаника. За нијансу је већи проценат оних који верују да је права ЛГБТ заједнице потребно проширити (13%) и што је посебно значајно, за 5% је мањи број оних који сматрају да је непотребно постојање права које ова заједница ужива. Чини се да се положај ове групе поправио у очима испитаника, што може бити последица и последње Параде поноса која је протекла без инцидената и проблема. Истовремено, релативно лоша оцена права **ХИВ позитивних особа** поправља се у односу на 2013. годину: сада сваки трећи испитаник верује да права треба проширити, док тек сваки десети сматра да њихова права треба смањити или укинути.

Коначно, када је реч о **шритвореницима/затвореницима**, и ту је ситуација нешто боља јер је у благом порасту број оних који сматрају да је њихова права потребно проширити, односно у опадању број испитаника који деле став да је непотребно постојање права које ова група ужива у овом моменту.

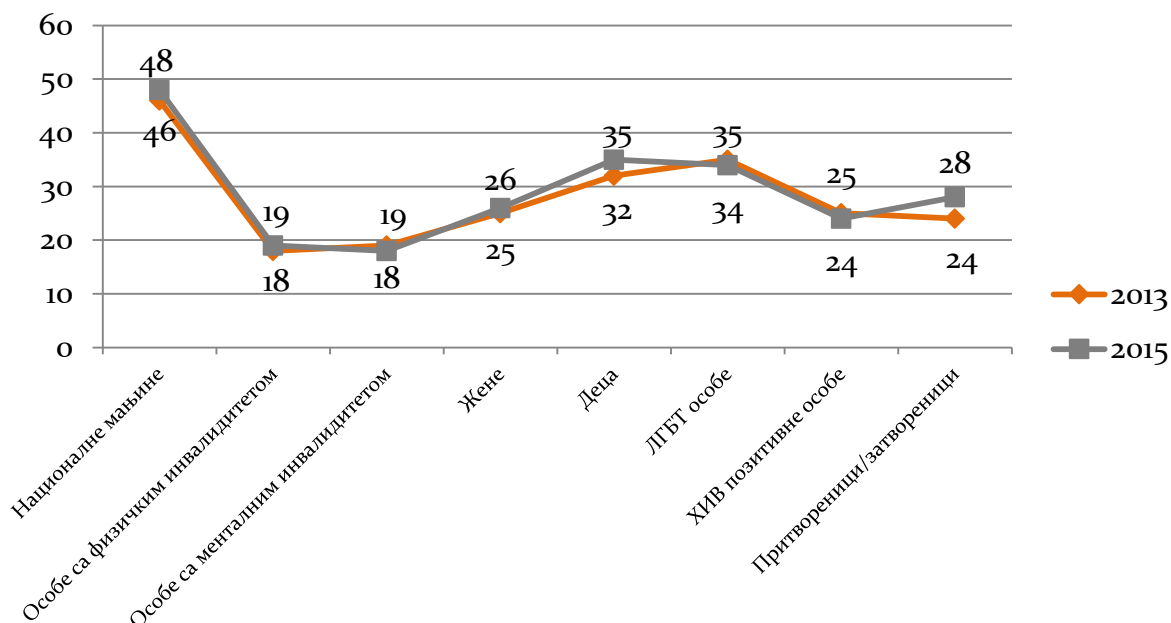
У складу са истраживачким оквиром из 2013. године, следећи корак у анализи ставова испитаника односио се на њихову процену у којој мери се права која имају припадници ових осам група крше¹. Испитаници су могли свој одговор да дефинишу у шест различитих ставова. Најпре, дозвољен је одговор којим се избегава став по овом питању кроз формулацију *не зна/нема став*, као и неутралан став кроз формулацију да се права ових група нити крше нити не крше. Ова два података нису приказана у следећим графиконима. Одговори *крше се редовно* и *крше се у великом броју* збирно су приказани на *Графикону 5.1.*, док су у категорији *не крше се*, приказаној на *Графикону 5.2.* спојени сви они испитаници који сматрају да се посебна права ових група ретко или скоро никада не крше.

Графикон 5.1. Упоредни приказ испитаника који сматрају да се права рањивих група крше редовно и у великом броју (у %)

¹ Перцепција јавности у вези са правима рањивих група у Републици Србији и познавање надлежности и перцепција рада Заштитника грађана (2013), Заштитник грађана и ЦеСИД, Београд, стр. 60.

Графикон 5.2. Упоредни приказ испитаника који сматрају да се права рањивих група ретко или скоро никада не крше (у %)

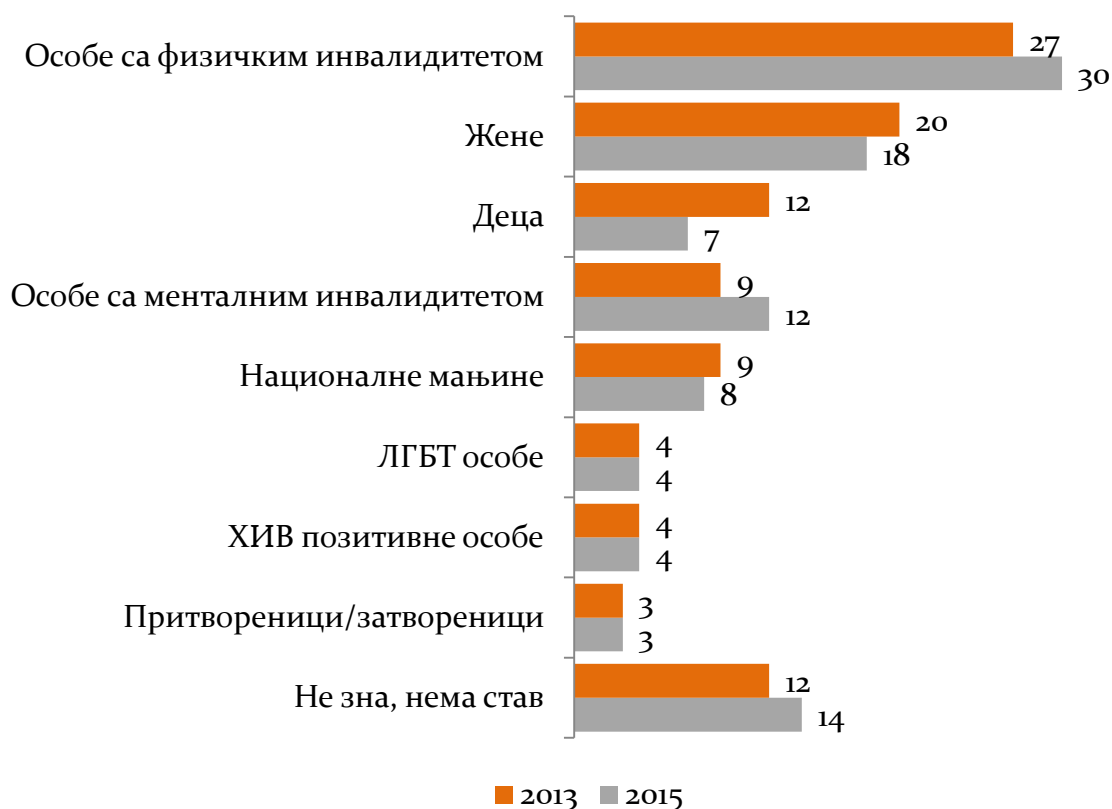
Чини се да су показатељи практично непромењени у односу на 2013. годину. И даље се на првом месту по ставу да им се *не крше права* налазе **припадници националних мањина** (48% у односу на 46% 2013. године), следе **деца** са 35% (32% у 2013. години) и **припадници ЛГБТ заједнице** са 34% (35% у 2013. години). Дакле, дошло је до замене на позицији два и три, иако је реч о нијансама. Значајна подударност се налази и на супротном полу: и даље је перцепција великог броја испитаника да се крше права **особама са физичким инвалидитетом, менталним инвалидитетом и женама**. Тако је за **групу особа са физичким инвалидитетом** 56% испитаника који мисле да им се **крше права**, насупрот 19% оних који не виде кршење тих права (у 2013. години однос је био 57:18). **Код особа са менталним инвалидитетом тај однос је 50% према 18%** (48:19 пре две године), а код жена 44% према 26% (48:25 у 2013. години). Приметна је разлика у случају **деце као рањиве групе**, јер се проценат оних који верују да им се права крше сада попео на преко 40% (у односу на 33% у октобру 2013. године).

Иако је низ претходних питања показао да грађани препознају дискриминацију у већем или мањем обиму у свакој угроженој групи, прецизна диференцијација ставова је извршена кроз питање „*Којој од наведених група се најчешће крше права*“. Резултати су приказани су на *Графикону 5.3.*, заједно са налазима из 2013. године.

Резултати су показали преклапање кршења права особа са физичким инвалидитетом и по личној перцепцији грађана и по процењеном обиму кршења права. Ипак, оно што је интересантно је да овде жене заузимају друго место, односно да су замениле позицију са особама са менталним инвалидитетом.

Дакле, највећи степен кршења права испитаници примећују код особа са физичким инвалидитетом - 30%, потом код жена - 18% и особа са менталним инвалидитетом - 12% испитаника. Сличан број испитаника (8, односно 7%) наглашава да је кршење права највише код припадника националних мањина и деце. ЛГБТ и ХИВ позитивне особе као жртве кршења њихових права види по 4% испитаника, док је кршење права притвореника/затвореника видљиво само за 3% популације Србије.

Графикон 5.3. Којој групи се највише крше права?(у %)

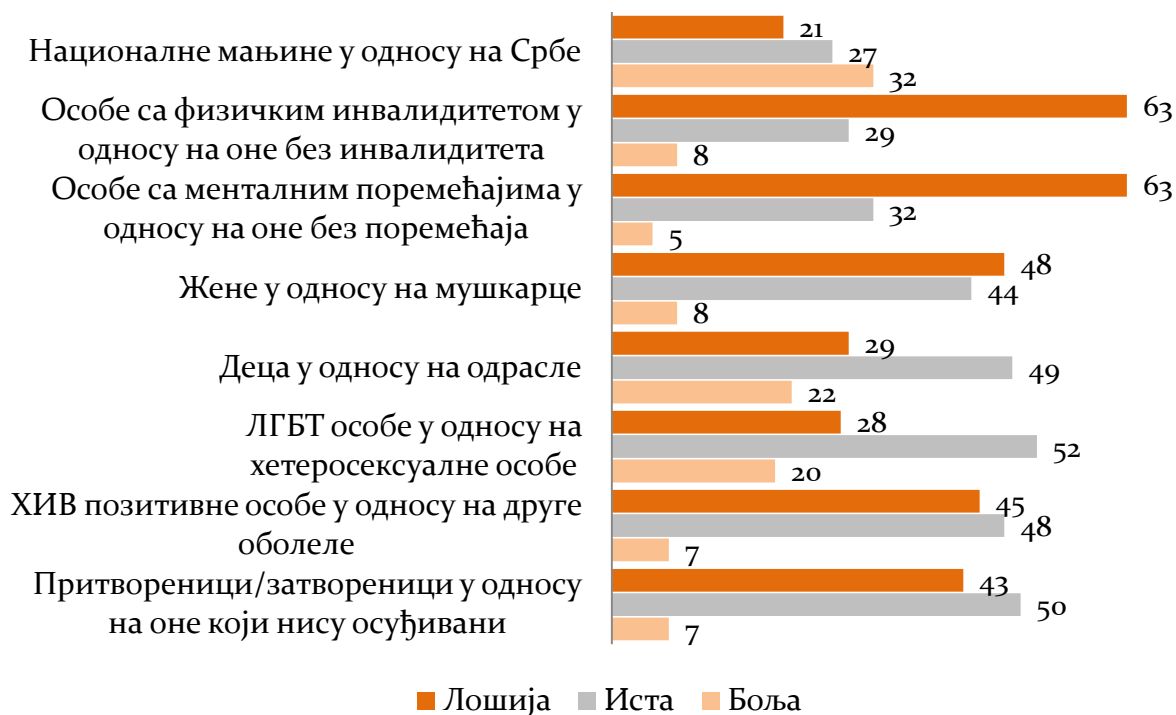
Укрштањем добијених података са демографским карактеристикама, углавном се добијају очекивани подаци. На пример, у случају националних мањина, више од 50% ромских испитаника истиче кршење права управо у овој категорији, док Срби као највећа етничка група не придају велики значај овом питању. Такође, трећина испитаних припадника бошњачке мањине примат даје управо кршењу права припадника националних мањина. Оно што је интересантно јесте да су

Мађари као већи проблем препознали кршење права која имају жене него националне мањине, што је налаз који одговара оном који је успостављен у истраживању из 2013. године: „од укупног броја испитаника који су се изјаснили као Мађари (3%) ниједан од њих није навео да се највише крше права мањина. Контролна провера је показала да они ниско вреднују поштовање права националних мањина (да се права националних мањина не крше сматра 31% Мађара, док је просек 46%) , али очигледно је да налазе да су права неких других група у Србији угроженија.²“ Истовремено, duplo више жена у односу на мушкарце сматра да се њиховој групи највише крше права. Слично је и код укрштања са показатељима старосне доби: они старији сматрају да су права највише угрожена особама са физичким инвалидитетом (на пример, трећина испитаника старости од 60 година па на више дели ово уверење).

Перцепција ставова и односа према рањивим групама мерена је и кроз поређење постојећих права са другим категоријама (на пример, деца у односу на одрасле, националне мањине у односу на Србе и слично).

Графикон 5.4. Да ли припадници следећих друштвених група имају боља, иста или лошија права у односу на... (у %)

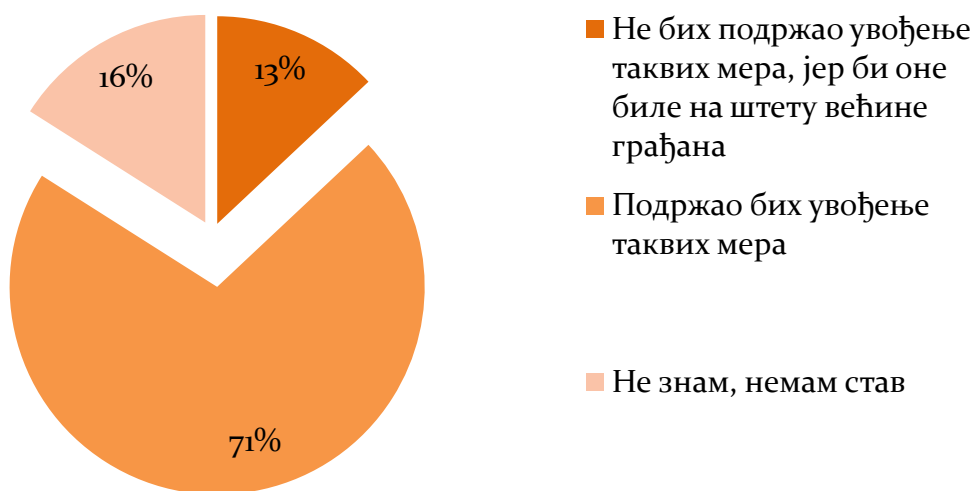

² Перцепција јавности у вези са правима рањивих група у Републици Србији и познавање надлежности и перцепција рада Заштитника грађана (2013), Заштитник грађана и ЦеСИД, Београд, стр. 64.

Интересантно је да **сваки трећи** грађанин оцењује да националне мањине имају боља права у односу на Србе, док петина верује да је обрнуто, што је јединствен случај, с обзиром да ни у једној другој категорији није забележен такав однос. Истовремено, **значајно је и да око петине грађана верује да ЛГБТ особе имају боља права у односу на хетеросексуалне особе, као и деца у односу на одрасле, али је ипак више оних који се са овом тврдњом не слажу.** Доминантних **63%** испитаника дели уверење да особе са физичким и менталним сметњама имају лошија права у односу на оне без сметњи, што се слаже са укупним ставом да је обим њихових права потребно проширити (видети Табелу 5.1.) Након ове две групе следе жене, док се на четвртом месту налазе притвореници/затвореници, за које чак **43%** испитаника верује да имају лошија права у односу на оне који нису осуђивани (видети Графикон 5.4).

Како би се тестирао степен спремности грађана да подрже идеје и иницијативе које би бар делимично обезбедиле побољшање положаја дискриминисаних група, постављена су два питања. Прво се односило на став грађана о **увођењу мера које би обезбедиле да послодавци у одговарајућем проценту запосле припаднике дискриминисаних група, иако то кошта буџет.**

Графикон 5.5. Какав је ваш став према увођењу мера које би обезбедиле да послодавци у одговарајућем проценту запосле припаднике дискриминисаних група (особе са инвалидитетом, жене, Роми), иако то кошта буџет?(у %)

Преко две трећине испитаника се изјаснило позитивно, док је свега 13% оних који не би подржали увођење тих мера, јер би оне ишле на штету већине грађана (Графикон 5.5).

Друго питање је формулисано веома слично, с тим што се односило на мере које би обезбедиле **посебан третман мањинских група при упису на универзитете**. И резултати су приближни претходним, с обзиром да је и у овом случају 70 процената испитаника спремно да прихвати увођење и примену споменутих мера, иако је нешто већи број противника ових мера. Оно што је интересно је чињеница да највећи број оних који не би пристали на увођење ових мера припада категорији средњошколаца, што је вероватно последица страха да би им такве мере смањиле могућност уписа жељених факултета/универзитета.

Графикон 5.6. Какав је Ваш став према увођењу мера које би обезбедиле посебан третман мањинских група (особе са инвалидитетом, сиромашни људи, Роми итд) код уписа на универзитет, иако то кошта буџет?

Колико особе које су припадници ових група перципирају да им се права крше?

Наведене демографске специфичности и однос према кршењу права осам наведених група представљају добар увод за испитивање питања **колико особе које су припадници ових група перципирају да им се права крше**. За поједине групе то се може видети из демографских обележја, али се за неке од њих морало поставити и додатно питање о припадности тим групама. Истовремено, овај сет налаза директно је упоредив са онима који су добијени у истраживању спроведеном октобра 2013. године.

Основни закључак који је подударан са претходним налазима јесте чињеница да се од укупног броја испитаника код неких група јавља значајан број испитаника који им припадају, док је код других број испитаника који им припадају минималан и не представља статистички значајан показатељ. Тако се сви налази везани за ставове жена, припадника националних мањина и особа са физичким инвалидитетом могу узети као релевантни. Налази које добијамо у вези са особама са менталним инвалидитетом и децом морају се узимати са великом резервом, јер је број испитаника који чине ове скупине минималан и налази се у граници истраживачке грешке. Када су у питању налази које добијамо за ЛГБТ, ХИВ позитивне особе и притворенике/затворенике, они су далеко од било какве релевантности, али могу се приказати уз све ограде које морају да стоје када је у питању њихово тумачење.

У односу на претходно истраживање, у свим релевантним категоријама је приметан нешто мањи број испитаника који припадају угроженим групама.

Табела 5.2. Обим припадности испитиваним групама (у %)

	Припада групи	Не припада групи
Националне мањине	14	86
Особе са физичким инвалидитетом	3	97
Особе са менталним инвалидитетом	1	99
Жене	44	56
Деца	1	99

Како би се добили прецизни и упоредиви подаци о броју испитаника који припадају рањивим групама и сматрају да су им нека права прекршена, налази су у следећој табели (Табела 5.3.) представљени у апсолутним бројевима. Овај избор је последица малог броја испитаника који припадају некој од анализираних осам група, односно чињенице да исказивање налаза кроз апсолутне бројеве даје бољу прегледност и могућност закључивања. Истовремено, релевантним се сматрају налази за групе у којима је идентификовано преко 20 испитаника.

Оно што је приметно у односу на показатеље из 2013. године је да је значајно измењен однос у три најбројније рањиве групе. **Жене у мањем обиму сматрају да су им права кршена јер су припаднице те групе – сада свака пета жена дели то уверење, за разлику од сваке четврте у претходном истраживачком циклусу. Ситуација је обрнута код припадника националних мањина, где сада чак 37% испитаника (у односу на 30% у 2013. години) верује да им се права крше услед етничке припадности, као и код особа са физичким инвалидитетом, где је проценат премашио 70.**

Табела 5.3. Перцепција припадника рањивих група о кршењу њихових права

Год.		Укупан број испитаника у групи	Укупан број оних којима су кршена права	Процент оних којима су кршена права
2013	Националне мањине	205	62	30
2015		154	57	37
2013	Особе са физичким инвалидитетом	45	30	67
2015		35	25	71
2013	Особе са менталним инвалидитетом	8	7	88
2015		6	4	66
2013	Жене	617	160	26
2015		475	96	20
2013	Деца	15	5	33
2015		12	1	8
2013	ЛГБТ особе	4	4	100
2015		1	1	100
2013	ХИВ позитивне особе	2	2	100
2015		0	0	0
2013	Притвореници/затвореници	10	10	100
2015		4	3	75

Иако се због веома малог броја припадника осталих група резултати морају узети са великом резервом, чини се интересантним драстичан пад процента деце која сматрају да су им права кршена управо јер су деца, као и чињеница да је $\frac{3}{4}$ бивших притвореника/затвореника изразило исти став.

6. СОЦИЈАЛНО УТЕМЕЉЕЊЕ КРШЕЊА ПРАВА РАЊИВИХ ГРУПА

Уколико грађани имају негативне стереотипе о појединим групама утолико је вероватније да ће доћи до кршења права тих група. Када се нека група уочава као далека или се види као претња групи којој припадамо расте могућност да дође до ускраћивања права члановима те групе. **Дистанца према појединим групама, као и ставови који се исказују према њима јесу основа њихове дискриминације и кршења права која им припадају у постојећем правном поретку.** Најпре, ради се о клими која се ствара у друштву да је припадницима појединих група „нормално“, кршити права, па се на такав чин гледа са благонаклоношћу већинске групе. То су ситуације у којима је кршење права других социјално оправдан, а у неким ситуацијама и социјално пожељан модел понашања. Наводимо пример карактеристичан за традиционалне заједнице, у којима је физичко кажњавање деце која направе несташлук од већине припаднике заједнице очекиван модел понашања. На ову социјалну потку наслања се и рад државних институција. Почевши од тога да и државне институције сачињавају управо људи са изграђеним предрасудама што може довести до проблема приликом дефинисања и одређивања права рањивих група. Оно што је кључно у овом односу је чињеница да је доминантно јавно мњење често јаче од било ког права, нарочито у државама које нису на ваљан начин изградиле своје институције

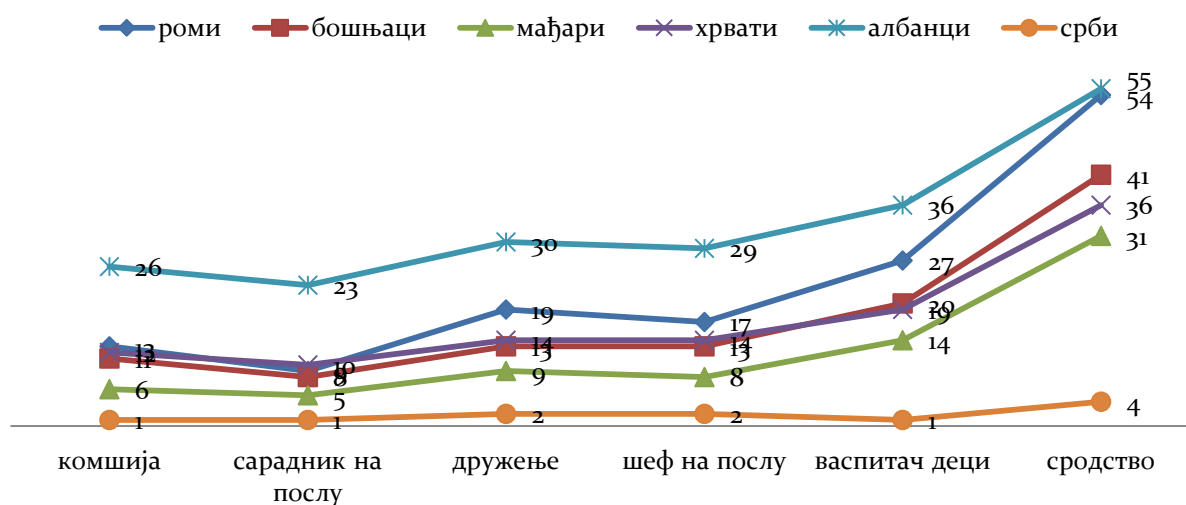
Дистанцу коју испитаници исказују према појединим рањивим групама истраживали смо путем Богардусове скале, док су се ставови према појединим групама исказали кроз **синтетичке показатеље** настале као производ не/слагања испитаника са појединим тврдњама које вежемо управо за те групе. **Скала коју смо користили је уствари мерење колико су испитаници спремни да уђу у различите облике социјалне интеракције са наведеним групама.** Најпре се креће са најудаљенијим облицима интеракције (да испитанику припадник групе буде комшија, сарадник на послу или да буде шеф на послу) па до најближих социјалних веза (да припадник групе буде пријатељ, да преко брака са испитаником или његовом децом уђе у породицу или да васпитава њихову децу). Методологију коју смо поставили у предходном истраживању, као и начин на који смо представили резултате из претходног истраживачког циклуса, поновићемо и сада на идентичан начин. Тиме ће се омогућити не само увиђање појединих димензија овог односа, него и промена које су настале у периоду који је протекао између два истраживачка циклуса, првог из 2013 и другог из 2015. године.

6.1. Однос грађана према припадницима националних мањина

У датој скали смо испитивали однос популације према следећим етничким скупинама (Роми, Бошњаци, Мађари, Хрвати, Албанци и Срби). На графикону се налазе претпостављени облици социјалне интеракције, а легенда садржи назив етничке групе на коју се он односи. Проенти који су дати говоре о нелагоди коју испитаници имају поводом остваривања таквог типа контакта. Што је облик социјалне интеракције ближи (дружење или улазак у брак) или емотивно важнији за испитаника (васпитавање деце) то расте степен етничке дистанце, односно повећава се број испитаника који не би желели да остварују такве типове социјалне интеракције са припадницима одређених етничких група.

Изузимајући Србе као етничку скупину која је доминантна у овом истраживању, према свим осталим скупинама постоји изванредан ниво дистанце који се мења од групе до групе.

Графикон б.1. Етничка дистанца (у %)

Када су у питању наведене етничке групе, најмања дистанца је према Мађарима. Потом следе Бошњаци и Хрвати. Код њих у интеракцијама нижег степена Бошњаци имају мању дистанцу, међутим, како се степен интеракције повећава тако убрзано расте дистанца према Бошњацима. Стога су Хрвати прихватљивији у категорији сродства у односу на Бошњаке.

Сличан тренд, али са видљивијим одступањем везан је за Роме. У степеницама скале ниског интензитета они су на нивоу прихватљивости као Бошњаци и Хрвати, али како се интеракција чини блискијом онда се показује стварни однос према овој групи, односно врло висока етничка дистанца. То говори и о једном

типу етничке мимикрије, а формирање овакве скале управо нуди могућност њеног обелодањивања. Видљиво је да је највећа дистанца према Албанцима и да је она доследно висока од почетка до краја свих односа ове скале, са тим да се у најближем облику социјалне интеракције сродству на истом степену дистанце налазе и Роми.

Оно што може да радује јесте податак да је дошло до пада социјалне дистанце у односу на предходно истраживање, односно на период од пре годину и по дана. Дистанца је доследно пала према свим групама и у свим облицима социјалне интеракције која је била обухваћена датом скалом. Промене нису толико драматичне, али показују јасан тренд јер обухватају све скупине и све нивое мерених интеракција.

Табела б.1. Промене у етничкој дистанци 2013- 2015. године

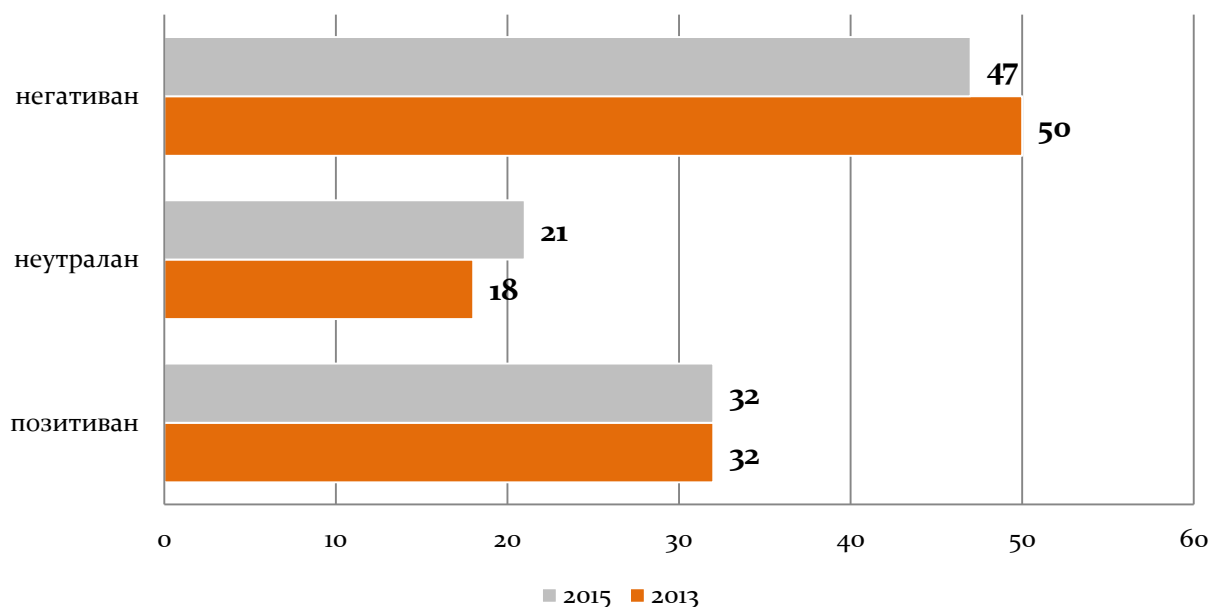
Година		роми	бошњаци	мађари	хрвати	албанци	срби
2013	Комшија	18	14	10	17	29	4
2015		13	11	6	12	26	1
2013	Сарадник на послу	15	13	11	16	27	5
2015		9	8	5	10	23	1
2013	Дружење	23	18	15	21	36	6
2015		19	13	9	14	30	2
2013	Шеф на послу	21	18	16	21	33	5
2015		17	13	8	14	29	2
2013	Васпитач деци	30	26	21	27	42	5
2015		27	20	14	19	36	1
2013	Сродство	57	43	37	42	57	8
2015		54	41	31	36	55	4

Сходно наведеним разликама за очекивати је и да је дошло до промена у општој перцепцији грађана према питањима национализма. Став о томе је дефинисан кроз две изјаве које смо понудили испитаницима. Изјаве су гласиле: *Треба бити*

опрезан према другим нацијама и када се показују као пријатељи и Српски народ је увек био жртва амбиција других народа на Балкану.

Уколико постављена питања узмемо као „репер“ за мерење национализма, можемо рећи да је дошло и до промене у генералном ставу према национализму. Односи и даље нису повољни, али говоре о променама које се крећу у позитивном смеру. Тако је проценат оних које дефинишемо као националисте са половине пао на 47%, док је порастао број оних који имају неутралан став са 18% на 21%. То је и логичан правац промена у ставовима испитаника, али се он може установити као битна промена тек са протоком година и већим бројем истраживања о овој теми које би били праћени доследним резултатима и трендовима.

Графикон б.2. Однос према национализму поређење 2013 - 2015 (у %)

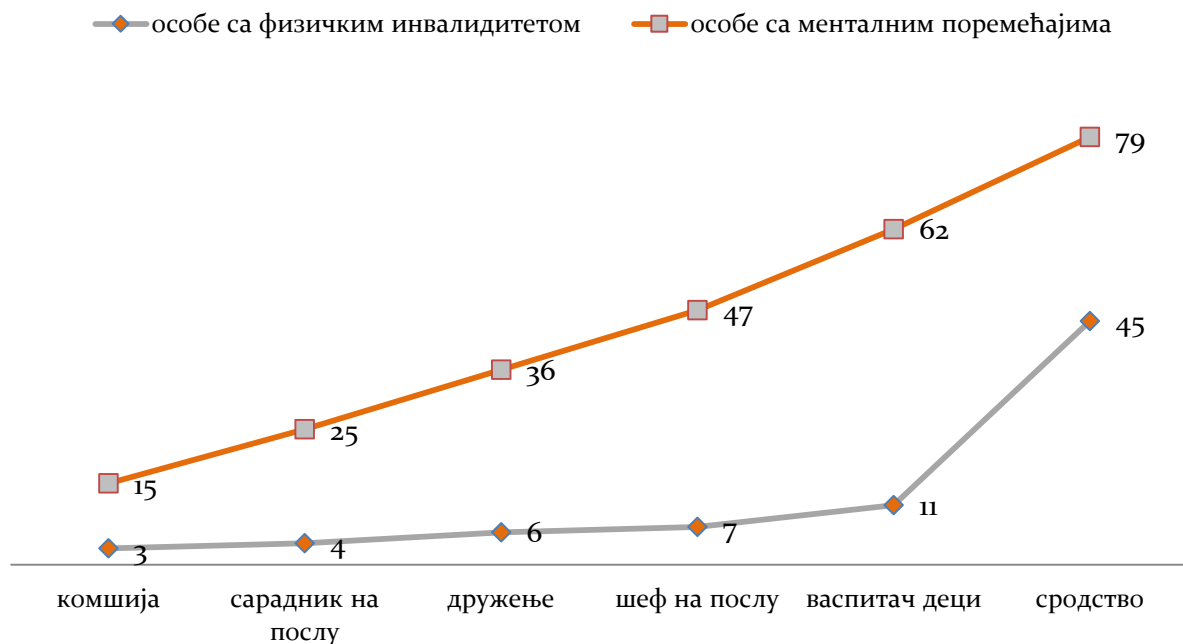
6.2. Однос грађана према особама са физичким инвалидитетом и менталним сметњама

Скалу коју смо применили код етничких група примењујемо и код грађана са физичким инвалидитетом и менталним сметњама, са тим да је код неких степеновања у скали било и тешко изводљивих или неприхватљивих социјалних односа. Тако је тешко замислити да особа са менталним сметњама може бити васпитач деци. Имајући у виду трендове и могућност упоређивања и овај пут смо се одлучили да задржимо ове односе.

Према обе испитиване групе постоји **висок степен социјалне дистанце**. Код особа са менталним сметњама он је чак на нивоу највиших мерених дистанци. Ово говори о ставу испитаника да је постојање и живот припадника ових група за њих прихватљив на нивоу ниске социјалне интеракције, док су ближи облици интеракције оно што они сматрају непожељним када су у питању припадници ових рањивих група.

Графикон 6.3. Социјална дистанца према особама са физичким инвалидитетом и особа са менталним сметњама (у %)

Уколико ове податке упоредимо са онима од пре годину и по дана, две промене падају у очи. Као и у случају национализма дошло је до промене која указује на смањену социјалну дистанцу. Она је константно нижа и доследна у свим наведеним облицима интеракције, осим у последњем. То бележи и други налаз који говори о и даље присутној дистанци према овим групама.

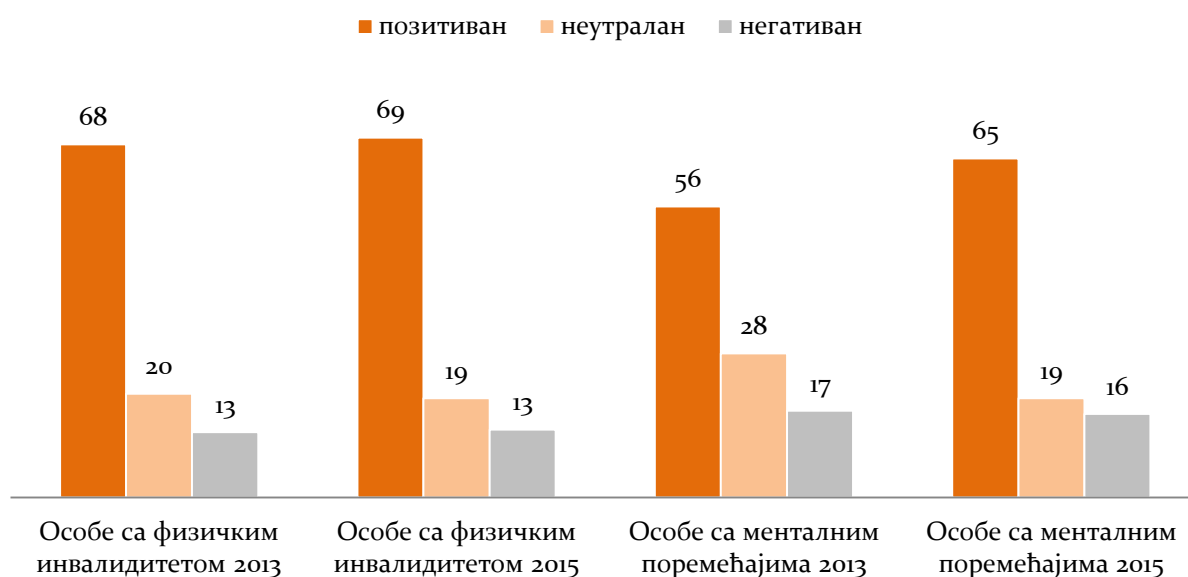
Табела 6.2. Промене у односу према особама са физичким и менталним сметњама 2013- 2015. године

Година		особе са физичким инвалидитетом	особе са менталним сметњама
2013	Комшија	6	18
2015		3	15
2013	Сарадник на послу	7	30
2015		4	25
2013	Дружење	11	39
2015		6	36
2013	Шеф на послу	12	50
2015		7	47
2013	Васпитач деци	18	66
2015		11	62
2013	Сродство	45	78
2015		45	79

Осим социјалне дистанце, општи однос према њима смо мерили и кроз не/слагање испитаника са понуђеним тврдњама. За став према особама са физичким инвалидитетом користили смо тврдње: „Прави“ инвалиди су они код којих се њихов инвалидитет види и Посебна права инвалида иду на рачун и штету осталих грађана. Када су у питању особе са менталним сметњама коришћене су тврдње: Све ментално поремећене особе треба држати затворене у лудници и Особе са менталним сметњама су потенцијалне убице. Производ који добијамо јесте показатељ општег става према наведеним групама.

Очекивано и код ових угрожених група дошло је до промена перцепције опште популације према њима. Ова промена је пре свега видљива у ставовима према особама са менталним сметњама. Прихватљивост ове групе је код опште популације повећана за 9%, а смањен је број оних који су имали неутралан став према особама које припадају овој групи.

Графикон 6.4. Општи однос према особама са физичким инвалидитетом и особама са менталним сметњама упоредно 2013-2015-те године (у %)

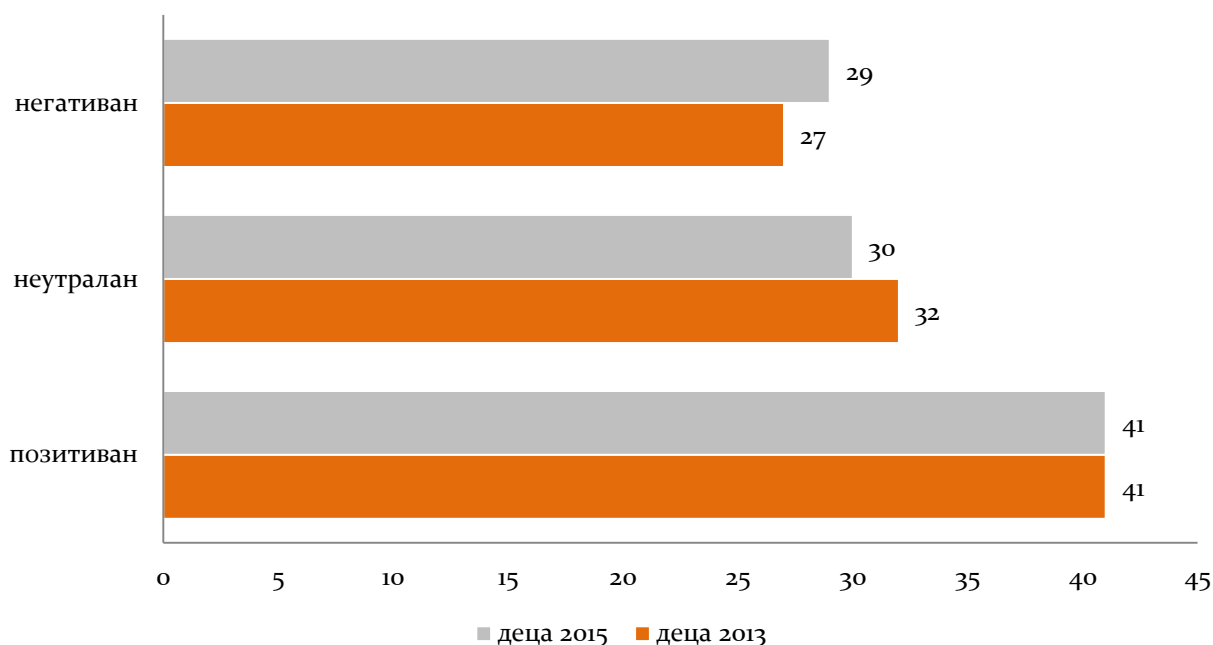

6.3. Однос грађана према правима жена и деце

Очигледно је да мерење дистанце према деци и женама није могуће извршити као што је то случај са неким другим групама. Ипак за разумевање односа које испитаници имају према месту и улози деце и жена у савременом друштву поново смо користили синтетичке показатеље које смо добили као производ одговора на следеће тврдње. За децу: *Децу је неопходно физички кажњавати уколико не показују послушност и Сваки родитељ зна шта је најбоље за његово дете и ту не треба нико да се меша.* За жене су тврдње биле следеће: *Жени је пре свега место у кући, а не на послу или у политици и Увек ће постојати „мушки“ и „женски“ послови.*

Када је у питању већински став популације онда можемо рећи да није дошло до значајнијих промена у односу према деци, односно њиховом месту и начину на који одрасли треба да се према њима опходе. Тик изнад две петине популације, 41% испитаника, сврставамо у категорију оних који не виде могућност постојања физичког кажњавања код деце, нити дозвољавају да процес „таквог“ типа васпитања прође без адекватног одговора државе.

Графикон 6.5. Генерални однос према правима деце поређење 2013-2015 (у %)

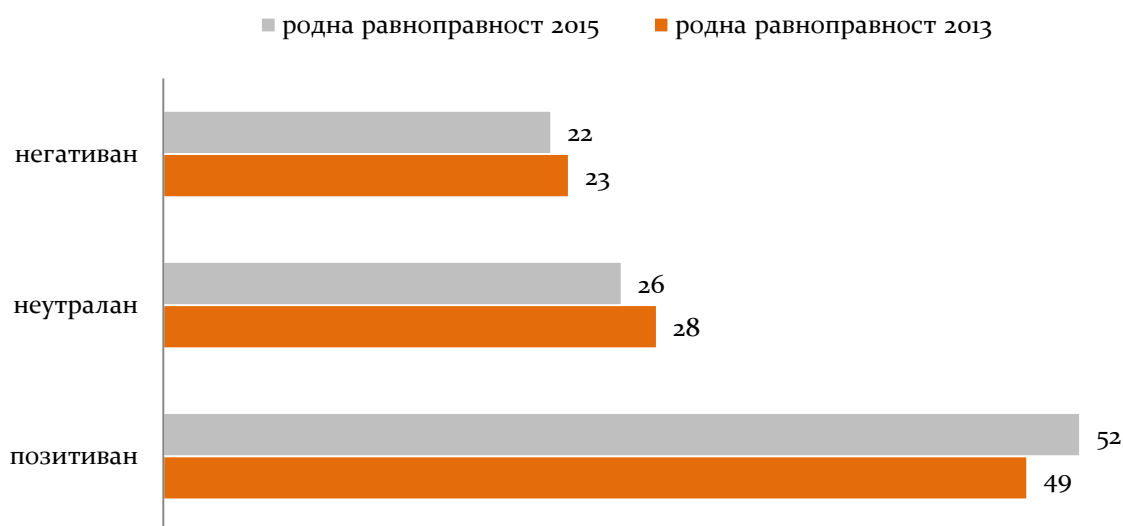
Када су у питању они испитаници који заговарају чврсту руку у васпитању деце њих је у овом истраживању нешто више него пре годину и по дана. Оних који сматрају да је у васпитању деце „батина из раја изашла“ сада је за 2% више него пре годину дана. Овај податак не мора да говори о значајним променама, може бити и ствар реализације узорка, тренутних промена ставова и сл. Свакако нека будућа истраживања треба да прате трендове и утврде да ли су грађани битније мењали своје ставове према најмлађим припадницима нашег друштва.

Код демографских обележја испитаника приметно су значајна одступања у две димензије. Наиме, испитаници који су себе идентификовали у категорији занимања као стручњаке, односно оних који имају виши степен образовања, показују значајно већи степен толеранције према правима деце од других занимања. Када је у питању национална припадност, код Рома је знатно веће учешће оних које смо сврстали у категорију негативног односа према дечијим правима. Оба ова налаза се поклапају са разликама које су уочене и пре годину и по дана.

У вези са ставом популације према родној равноправности такође можемо закључити да нема крупних померања, али померања која се дешавају могу се узети као значајан индикатор. Наиме, преко половине испитаника посматра улогу жене сходно модерној заједници и према аршинима позитивне полне једнакости. Процент таквих испитаника је са 48% у истраживању од пре годину и по дана сада порастао на 51%.

Ову оцену дајемо пре свега имајући у виду померања из категорије неутралних у оне који имају позитиван став, док се део испитаника са негативним ставом очигледно преселио међу испитанике са неутралним ставом.

Графикон 6.6. Генерални однос према правима жена поређење 2013-2015 (у %)

Кључну димензију разликовања по питању позиције жене у друштву не бележимо на релацији жене - мушкарци, него на релацији образовани - необразовани. Индикатор тих разлика јесте збирни показатељ образовање, занимање и резиденцијални статус (место живота: град, приградско насеље, село). У истраживању се може јасно уочити да су мање образоване жене, које су по занимању домаћице и које живе на селу или у приградским насељима, нешто конзервативније по питању права жена и да не одступају значајно од просека када се ради о теми равноправности полова. Равноправност полова је тема са којом никако не могу да се помире мушкарци пољопривредници који су ниско образовани и логично живе у сеоским подручјима.

6.4. Однос грађана према ЛГБТ популацији, ХИВ позитивним особама и затвореницима/притвореницима

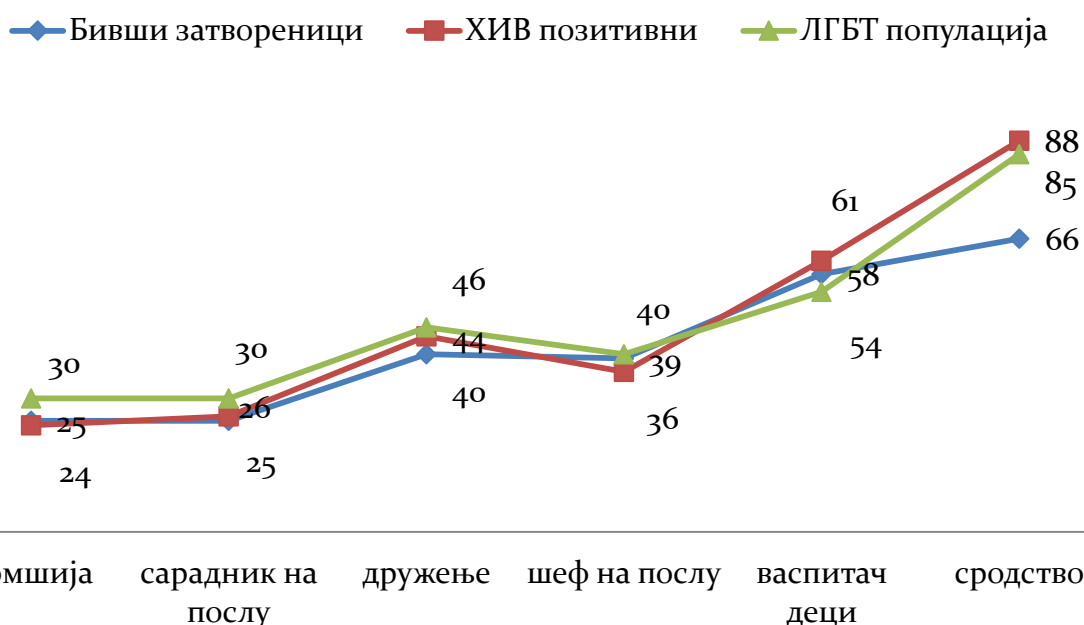
Степен социјалне дистанце, као и према другим групама, мерен је према ЛГБТ особама, ХИВ позитивним особама и затвореницима/притвореницима. У методологији која је коришћена пре годину и по дана ништа није мењано.

Највећа дистанца према свим групама које смо у овом истраживању испитивали испољава се према ЛГБТ популације и ХИВ позитивним особама. Када су у

питању особе које су ХИВ позитивне, код њих је степен социјалне дистанце нижи него код ЛГБТ особа у степенима скале када се мери реакција на најниже облике социјалне интеракције. Када говоримо о блиским облицима социјалне интеракције онда се социјална дистанца према ХИВ позитивним особама повећава и то пре свега у интеракцији која подразумева васпитање деце и оне која се тиче сродства са особама из те групе.

Према групи бивших затвореника, дистанца је мања него према две наведене групе, али се и даље ради о врло високим процентима становништва који исказују нетрпељивост према члановима ове групе.

Графикон 6.7. Социјална дистанца према ЛГБТ популацији, бившим затвореницима и ХИВ позитивним особама (у %)

У односу на период од пре годину и по дана дошло је до промена у дистанци према наведеним групама. У односима који укључују нижи степен интеракције све три групе су постале „прихватљивије“ у овом истраживачком циклусу. Ова чињеница је везана пре свега за припаднике ЛГБТ популације, где значајно пада одбојност према припадницима ове групе и то у значајном проценту. Слично је и са ХИВ позитивним особама и са бившим затвореницима. Међутим, у најближој социјалној интеракцији, долази до пораста дистанце према овим групама. У односу на период од пре годину и по дана, бивши затвореници и ХИВ позитивне особе бележе пораст дистанце, док је код ЛГБТ популације ова појава на истом нивоу.

Табела 6.3. Промене у односу према бившим затвореницима, ХИВ позитивним особама и особама из ЛГБТ популације 2013- 2015. године

Година		Бивши затвореници	ХИВ позитивни	ЛГБТ популација
2013	Комшија	27	26	37
2015		25	24	30
2013	Сарадник на послу	27	32	37
2015		25	26	30
2013	Дружење	41	47	52
2015		40	44	46
2013	Шеф на послу	38	38	45
2015		39	36	40
2013	Васпитач деци	57	64	63
2015		58	61	54
2013	Сродство	62	84	85
2015		66	88	85

Промене на нивоу општег става према овим групама требало би да нам укажу на њихово негативно вредновање. Као и код других група користили смо парове изјава да би измерили врсту однос према њима. Тако је за став према ЛГБТ особама коришћен пар изјава *Хомосексуалност болест коју треба лечити и Немам ништа против хомосексуалаца, али нека они то раде код своје куће*. За став према ХИВ позитивним особама коришћене су изјаве *Здравствене установе би требало да одбију лечење оболелих од ХИВ-а и За своју болест, оболели од ХИВ-а су сами криви*. Став према трећој групи, бившим затвореницима детерминисан је кроз изјаве *Нормално је да они који су у затвору бивају физички и психички кажњавани и Увек треба бити опрезан са бившим затвореницима, јер им је криминал у крви*. На основу одговора на ове изјаве формирали смо сложене показатеље односа према ове три рањиве групе.

Табела 6.4. Однос према ЛГБТ популацији, бившим затвореницима и ХИВ позитивним особама 2013 -2015-те године(у %)

	ЛГБТ		ХИВ		Затвореници	
	2013	2015	2013	2015	2013	2015
позитиван	15	17	72	69	51	51
неутралан	22	22	20	19	29	23
негативан	63	61	8	12	20	26

Добијени налази нам показују да према ЛГБТ популацији постоји општи негативан однос. Он се чак и продубио у односу на пре годину и по дана. Када су у питању ХИВ позитивне особе и бивши затвореници постоји већина која има позитиван однос према њима, односно правима које поседују.

Уколико у виду имамо и општи однос и социјалну дистанцу према овим групама можемо закључити да је дистанца према ЛГБТ особама утемељена и ставовски, односно да се на ову групу гледа са негативним предрасудама. С друге стране, према ХИВ позитивним особама и притвореницима/затвореницима постоји социјална дистанца која није толико дубоко утемељена у негативним стереотипима. Могло би се рећи да је став према ове две групе *ситуациони*, јер испитаници процењујући хипотетички интеракцију, са њима вероватно укалкулишу и одређене типове ризика везаних за имовину и здравље, те стога показују висок степен социјалне дистанце.

6.5. Профил грађана који крше људска права

У досадашњим анализама припадност групи старијих или млађих испитаника, односно ниско образованим или високообразованим испитаницима, значајно је утицала на исказивање ставова испитаника. Међутим, демографске разлике и њихов утицај на ставове испитаника јесу важна вододелница, али су **бројна истраживања показала да су вредносна опредељења такође значајан фактор у детерминисању одговора испитаника**. За потребе ова два истраживања испитивали смо пет вредносних опредељења кроз следеће тврдње.

Традиционализам смо испитивали кроз тврдње: *Треба се чврсто држати народних обичаја и традиције* и *Треба се држати оног морала који проповеда*

моја верска заједница; Конформизам кроз тврдње: Не волим да се расправљам са неким о нечему ако имамо различито мишљење и Не волим да износим своје мишљење ако знам да ће се оно разликовати од других; Ауторитарност кроз тврдње: Децу треба васпитавати у строгој дисциплини и са физичким кажњавањем и Овој држави је потребан јак вођа кога ће народ следити без поговора; Религиозност кроз тврдње: Мислим да је мора вера најисправнија и Више ценим припаднике других религија него невернике; Национализам кроз тврдње: Спреман сам да се жртвујем за интересе мог народа и Због мешања различитих култура, прети нам опасност да изгубимо свој идентитет.

На основу одговора испитаника на задате тврдње формирани су сложени показатељи за сваку од наведених вредносних матрица. Подаци које смо добили у овом истраживању не разликују се превише од података које смо забележили пре годину и по дана. За грађане Србије као просек, могли бисмо рећи, пре свега, **да су традиционални и национално оријентисани. Када су у питању конформизам и религиозност можемо рећи да су полови ових вредносних матрица у равнотежи, док је код мерења ауторитарности претегао број неауторитарних у односу на ауторитарне испитанике.**

Вредносни ставови се код већине испитаника релативно ретко мењају, а уколико се и мењају, промене су у дугим временским периодима док је њихов обим релативно мали. Период социјализације и политизације сваке особе у највећој мери се завршава до друге половине тридесетих година и све промене после тога су ретке и пре изнимка него правило. Стога се и није могло очекивати да дође до значајнијих промена у вредносним ставовима испитаника, јер је узорак само збир појединачних идентитета испитаника.

Табела 6.5. Полови вредносних матрица (у %)

	традиција	конформизам	ауторитарност	религиозност	национализам
позитиван	19	42	44	38	30
неутралан	16	25	30	26	23
негативан	65	33	26	36	47

Као и у претходном истраживању користили смо метод груписања сличних вредносних показатеља у циљу формирања група са сличним вредносним ставовима. У оваквом типу анализе нису могући ставови који указују на

апсолутни степен поклапања, али свако доминантно слагање, као и значајна одступања од просека јесу релевантна за формирање ових група.

Група 1 је она коју карактеришу негативни полови вредносних опредељења. Ту доминантно припадају испитаници који су традиционалисти, конформисти, са високим степеном ауторитарне културе, религиозно искључиви и национално опредељени. Уколико би желели да демографски опишемо ову групу, њој пре свега припадају особе старије доби, предоминантно са нижим степенима образовања, по занимању су то домаћице или нискоквалификована радна снага и изнад просека су припаднице српске етничке групе.

Група 2 као и група 1 има ставове који исказују висок ниво традиционализма и национализма. Међутим, они нису битно ауторитарнији од просека и не поседују значајније особине религиозне искључивости. На све то не показују неконформистички карактер. Ову групу карактерише изнадпросечно присуство мушкараца који припадају млађим и средњим старосним скупинама, у просеку са средњом школом, а по занимању су пољопривредници или квалификована радна снага.

Група 3 је по својим вредносним обележјима ненационална, није религиозно искључива, и не показује подршку вредностима ауторитаризма. Када је у питању традиционализам не показује битно одступање од просека, али с друге стране стране је конформистички опредељена. Њој изнад просека припадају жене које имају високо образовање и најчешће заузимају позицију стручњака.

Група 4 је супротност групи 1. Припадници ове групе су на матрици традиционализма модерни, немају ни минималне особине конформизма, изразито су неауторитарни и ненационални, а религиозну искључивост поседују у минималној мери. Овој групи изнад просека припадају особе средње старосне доби, са високим степенима образовања, а по занимању су стручњаци или службеници.

Табела 6.6. Вредносна опредељења формираних група (у %)

		1	2	3	4	Просек
Традиција	Позитиван	1%	2%	71%	10%	19%
	Неутралан	5%	10%	19%	34%	16%
	Негативан	95%	88%	11%	56%	65%
Конформизам	Позитиван		86%	76%	2%	42%
	Неутралан	19%	14%	20%	49%	25%
	Негативан	81%		4%	49%	33%
Ауторитарност	Позитиван	11%	39%	86%	45%	44%
	Неутралан	33%	36%	11%	39%	30%
	Негативан	57%	25%	3%	16%	26%
Религиозност	Позитиван	2%	22%	84%	53%	38%
	Неутралан	16%	32%	13%	42%	26%
	Негативан	81%	47%	3%	5%	36%
Национализам	Позитиван	5%	6%	83%	34%	30%
	Неутралан	19%	19%	14%	44%	23%
	Негативан	76%	76%	4%	22%	47%

6.6. Веза између вредносних ставова испитаника и ставова према рањивим групама

Посебну пажњу у анализи овог истраживања посветили смо корелацији која постоји између вредносних ставова и односа према рањивим групама. У табели се налазе бројеви који представљају коефицијенте корелације, односно везу између две појаве. Уколико је овај коефицијент испод 0.2 онда говоримо о ниској корелацији, корелација која износи изнад 0.25 сматра се битном, она преко 0.3 значајном, потом корелација са коефицијентом 0.35 великом, док је свака корелација преко 0.4 детерминишућа.

Стога је однос према националним мањинама у великој мери детерминисан националношћу, што је и очекивано, док је и традиција у великој корелацији са овим односом. Став према особама са физичким инвалидитетом у великој мери је одређен степеном ауторитарности. Однос према деци као кључну вододелницу има заузимање става у вредносној матрици ауторитаризма, док је однос према женама такође посредован овом матрицом. Став према ЛГБТ популацији је ултимативан у односу на вредносну матрицу традиционалности. Однос према бившим затвореницима и ХИВ особама је пре свега у директној вези са вредносним ставом испитаника везаним за ауторитарност и религиозност.

Табела 6.7. Вредносни ставови испитаника кроз ставове према рањивим групама (у %)

	Традиција	Конформи зам	Ауторитарност	Религиозност	Национализам
Нација	0.39	0.23	0.3	0.36	0.44
Особе са физичким инвалидитетом	0.25	0.17	0.34	0.3	0.23
Особе са менталним сметњама	0.19	0.18	0.23	0.26	0.24
Деца	0.22	0.16	0.38	0.26	0.24
Жене	0.27	0.18	0.33	0.28	0.26
ЛГБТ популација	0.4	0.2	0.25	0.31	0.29
Бивши затвореници	0.25	0.23	0.33	0.31	0.27
ХИВ особе	0.18	0.21	0.27	0.28	0.21

7. ОДНОС ГРАЂАНА ПРЕМА РАДУ И УЛОЗИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

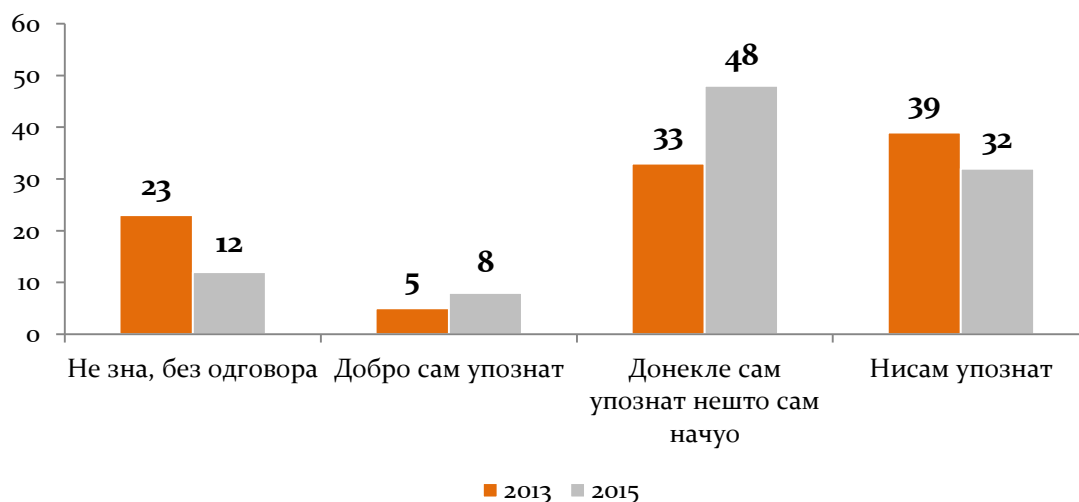
Заштитник грађана је релативно нова институција унутар правног поретка Србије, која је са радом почела тек средином 2007. године. Стога је веома значајно испратити степен препознатљивости саме институције и упоредити је са претходним налазима као и испратити промене у познавању надлежности ове институције од стране грађана, однос грађана према раду Омбудсмана и ниво поверења у његов рад.

Управо је овај део извештаја посвећен питањима о упознатости грађана са надлежностима Заштитника, препознатљивости институције, оцени рада, спремности да се грађани обрате Заштитнику грађана уколико би им права била повређена и разлози због којих би се обратили овој институцији. Поред ових, питања, овом приликом смо посебну пажњу посветили и несугласицама до којих је дошло између Заштитника грађана и појединаца из владајућих структура, а поводом кривичне пријаве коју је Заштитник поднео против двојице припадника Управе Војне полиције због напада на припаднике Жандармерије у вршењу службене дужности приликом одржавања Параде поноса у Београду.

7.1. Познавање надлежности и рада Заштитника грађана

У односу на први истраживачки циклус, спроведен у октобру 20013. године, види се значајан напредак у познавању надлежности Заштитника грађана од стране испитаника – графикон 7.1.

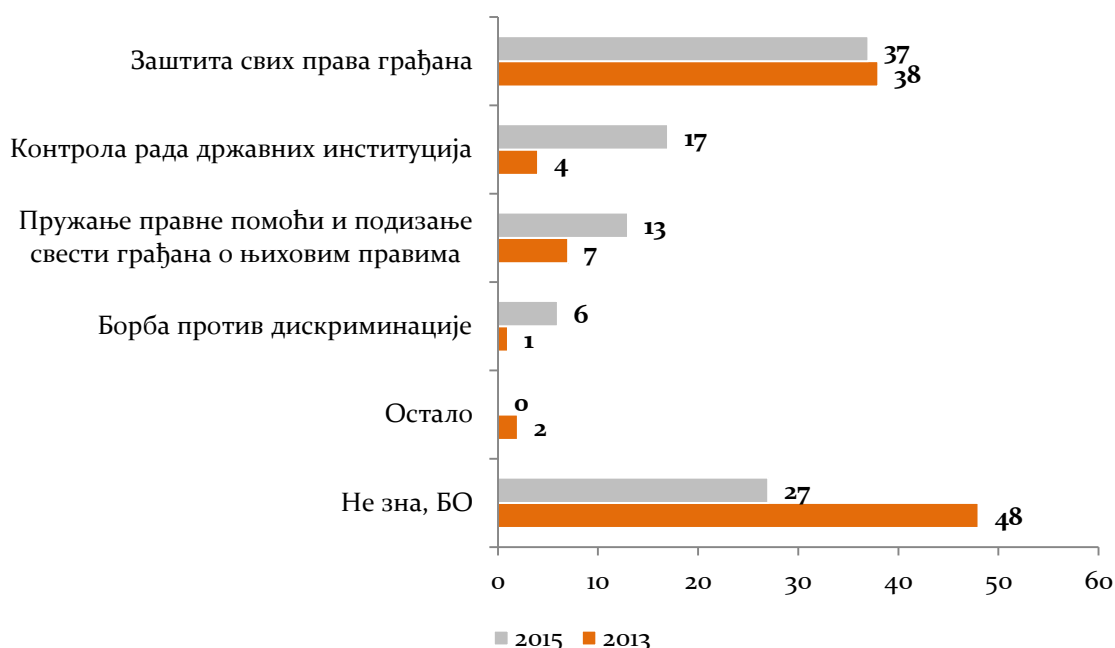
Графикон 7.1. Оцените у којој мери сте упознати са надлежностима Заштитника грађана?

Процент грађана који су барем донекле упознати са надлежностима ове институције је већи за 15% у односу на октобар 2013. године. У овом тренутку скоро половина анкетираних испитаника (48%) тврди да су донекле упознати са надлежностима Заштитника, док је проценат испитаника који су добро упознати са радом ове институције порастао са 5% на 8%.

Очекивано, бележимо и пад унутар групе испитаника који нису упознати са надлежностима институције и њеним радом са 39% на 32%.

Графикон 7.2. Према Вашем мишљењу, шта све спада у надлежности Заштитника грађана

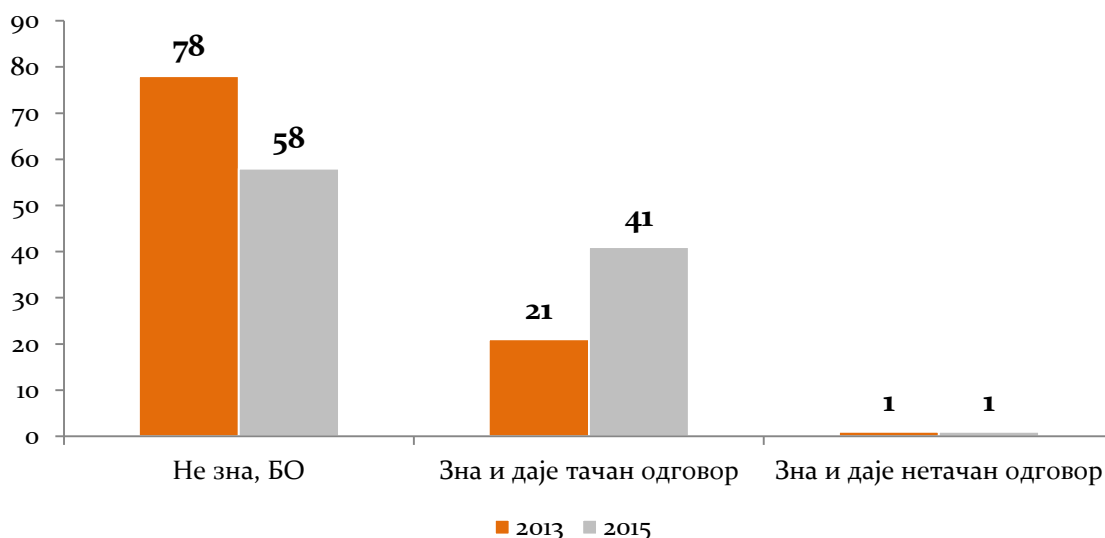

Упоредо са повећањем свести о надлежностима Заштитника, бележимо и значајно већи проценат грађана који су нам дали конкретан одговор на питање којим се областима бави ова институција – графикон 7.2.

Међу испитаницима и даље доминирају грађани који сматрају да **угрожавање било ког њиховог права** представља проблем због кога се могу обратити Заштитнику грађана. Људска права која су помињана у оквиру ове групе су била широко постављена, од права на живот, до потрошачких права. Ову групу чини 37% грађана. Веома значајан пораст бележимо када је у питању мишљење да је кључна надлежност Заштитника грађана **контрола рада државних институција**. У односу на претходни истраживачки циклус када је свега 4% испитаника сматрало да контрола рада државних институција спада у надлежност Заштитника, осамнаест месеци касније проценат грађана који ово

сматрају једном од кључних надлежности испитаника је порастао на читавих 17%. **Борба против дискриминације, пружање правне помоћи и подизање свести грађана о њиховим правима** су такође области које грађани виде као битан део рада институције Заштитника и унутар којих бележимо раст у броју испитаника који сматрају да оне спадају у надлежност ове институције.

Графикон 7.3. Да ли знате како се зове садашњи Заштитник грађана?

Повећана свест грађана о надлежностима Заштитника је свакако условљена и препознатљивошћу и поверењем грађана у особу која се налази на челу ове институције. У непуних осам година од када обавља функцију Заштитника грађана, господин Саша Јанковић је постао симоним за институцију на чијем челу се налази.

У односу на период од пре осамнаест месеци, број испитаника који препознају господина Јанковића као Заштитника грађана је скоро удвостручен.

Више од две петине испитаника (41%) је тачно навело име и презиме особе која обавља функцију Заштитника грађана. Процент испитаника који не знају ко обавља функцију Заштитника је смањен за целих 20%, док је проценат оних који погрешној особи приписују функцију Заштитника и даље на нивоу од једног процента.

Повећана препознатљивост господина Јанковића као Заштитника грађана је праћена и значајно већом просечном оценом његовог рада у односу на период од пре осамнаест месеци.

Пре осамнаест месеци, тек нешто више од једне четвртине испитаника (28%) је било у могућности да оцени рад Заштитника. У овом истраживачком циклусу,

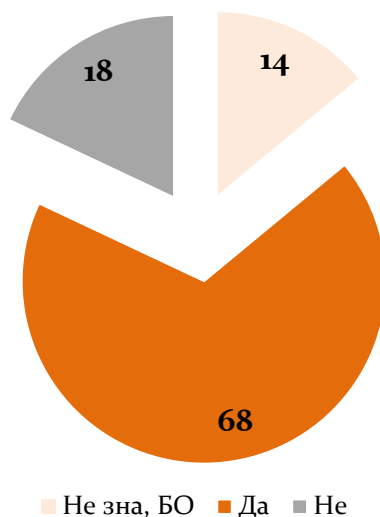
сваки други испитаник је оценио рад Заштитника грађана, при чему то повећање у маси оних који оцењују његов рад није довело до пада просечне оцене. Напротив, просечна оцена рада господина Јанковића је повећана са **веома пристојних 3,19 на изузетно добрих 3,37**.

Ко су грађани који прате и вреднују рад господина Јанковића и институције Заштитника?

Овде се пре свега ради о високообразованим грађанима у средњем животном добу који показују висок степен познавања рада ове институције и истовремено изузетно високо вреднују резултате које она постиже. Слично као и у претходном истраживачком циклусу, и овде бележимо веома висок проценат младих који не познају рад и надлежности ове институције. Истовремено, унутар групе младих између 15 и 29 година је најмање оних који знају ко обавља функцију Омбудсмана у Србији.

Добра вест је то да, иако тренутно не знају довољно о Заштитнику грађана, млади испитаници јасно показују жељу да сазнају више о надлежностима и раду ове институције.

Графикон 7.4. Да ли бисте Ви лично волели да будете детаљније информисани о раду институције Заштитника грађана?

Генерално, код већине грађана Србије бележимо жељу да добију детаљније информације о раду Заштитника грађана. У претходном истраживачком циклусу, око три четвртине грађана (72%) је желело да буде боље информисано о раду ове институције, у овом циклусу је проценат нешто нижи и износи 68%. Међу интересентима изнад просека доминирају образовани и млади људи, док је број

заинтересованих међу испитаницима са нижим степеном образовања и старијим становништвом нешто нижи од просека. Ма колико овакав податак био очекиван, неминовно забрињава чињеница да се управо унутар оне групе испитаника чија су права често угоржена јавља изузетно велики проценат испитаника који не препознају постојање институције која им може пружити неопходну помоћ.

Графикон 7.5. На који од следећих начина бисте волели да будете информисани о раду институције Заштитника грађана?

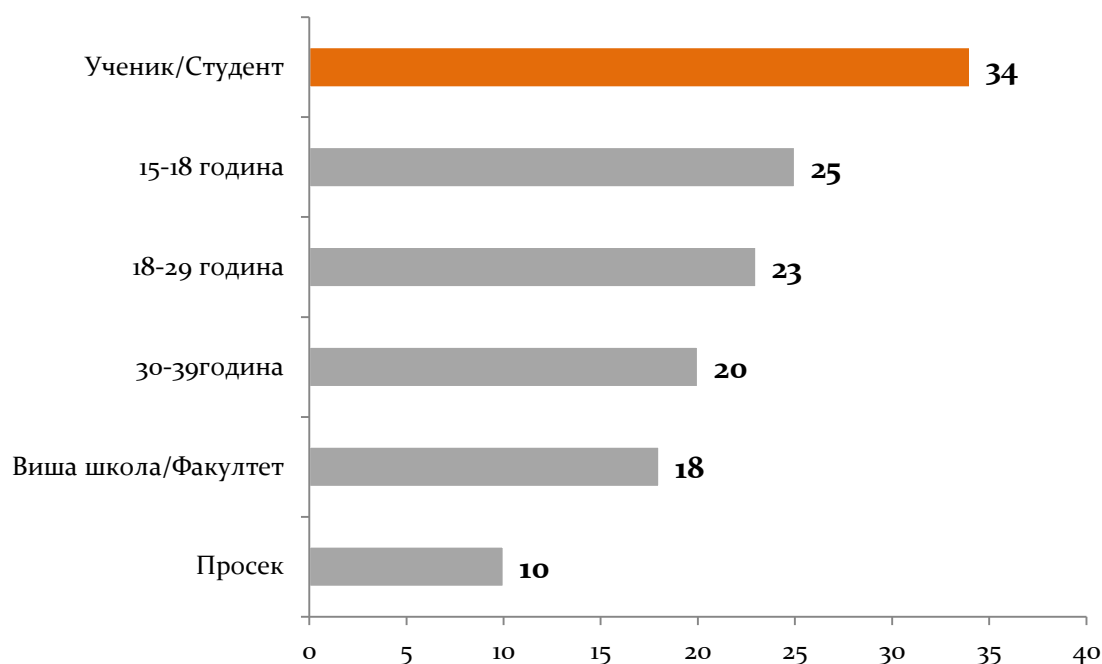
Одабир најадекватнијег начина информисања о раду институције Заштитника грађана се није значајније променио у односу на претходни истраживачки циклус – графикон 7.5.

Главни извор информација у Србији је и даље телевизија, па је тако 45% грађана потврдило жељу да информације о раду Заштитника грађана примају путем овог медија. У односу на период од пре осамнаест месеци, бележимо благи пад унутар ове групе (са 49% на 45%), а на уштрб повећања групе испитаника који би хтели да прате активности Заштитника путем интернета (са 7% на 10%).

Сваки десети грађанин Србије жели да му информације о раду Заштитника стижу путем интернета. Унутар ове групе испитаника усмерених ка новим медијима доминирају млади и образовани испитаници – графикон 7.6.

Графикон 7.6. Интернет као средство информисања о раду Заштитника грађана унутар демографских група у односу на просек

Унутар групе ученика/студената, сваки трећи испитаник (34%) сматра интернет најадекватнијим средством информисања о раду Заштитника.

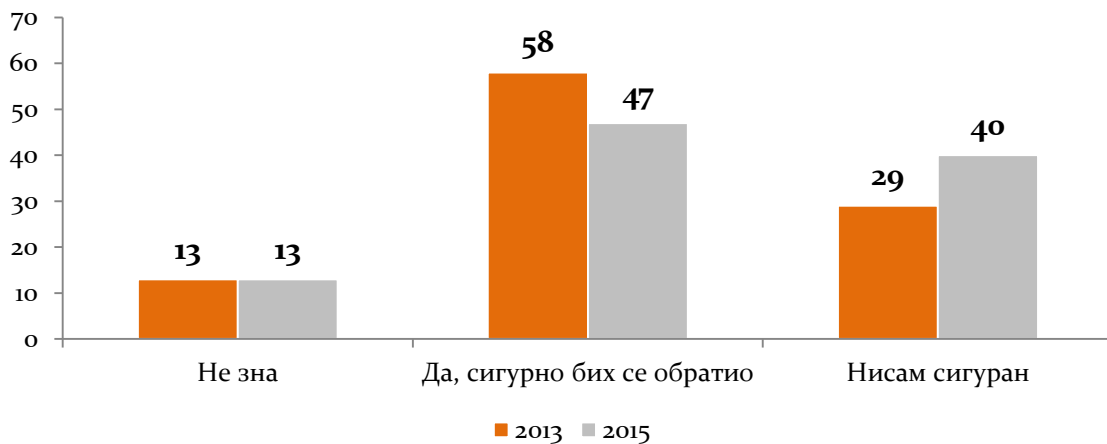
Међу испитаницима са највишим степеном образовања скоро петина (18%) такође сматра интернет најадекватнијим степеном информисања, што је значајно веће од општег просека који износи 10%. Сличне параметере бележимо и када је у питању старосна структура грађана који су узели учешће у истраживању. Између једне петине и једне четвртине грађана старијих од 15, а млађих од 40 година, сматра интернет примарним средством информисања по овом питању.

У односу на октобар 2013. године бележимо нешто мањи проценат грађана који су спремни да се у случају кршења права обратe Заштитнику грађана – графикон 7.7. Овај проценат је нижи за целих 11% у односу на претходни истраживачки циклус, док је следствено паду број грађана који би свој проблем поверили Заштитнику дошло до повећања броја испитаника који нису сигурни у то.

Процент грађана несигурних у евентуално обраћање Заштитнику је порастао са 29%, колико их је било у октобру 2013. године, на две петине или целих 40%.

Грађани који нису сигурни у евентуално обраћање Заштитнику грађана су слабије образовани од просека и спадају у старије старосне групе.

Графикон 7.7. Да ли бисте се обратили Заштитнику грађана, уколико би Ваша права или слобода били повређени или угрожени?

Већина ових грађана, као што смо већ видели из претходних налаза, нема довољно информација о сопственим правима као ни о надлежностима институција које се старају о заштити и унапређењу људских и мањинских слобода и права. Управо због тога, сваки једанести грађанин Србије покушава да реши сопствене проблеме мимо званичних институција и на своју руку – графикон 7.8.

Графикон 7.8. Уколико се не би обратили Заштитнику грађана, који је Ваш разлог за то?

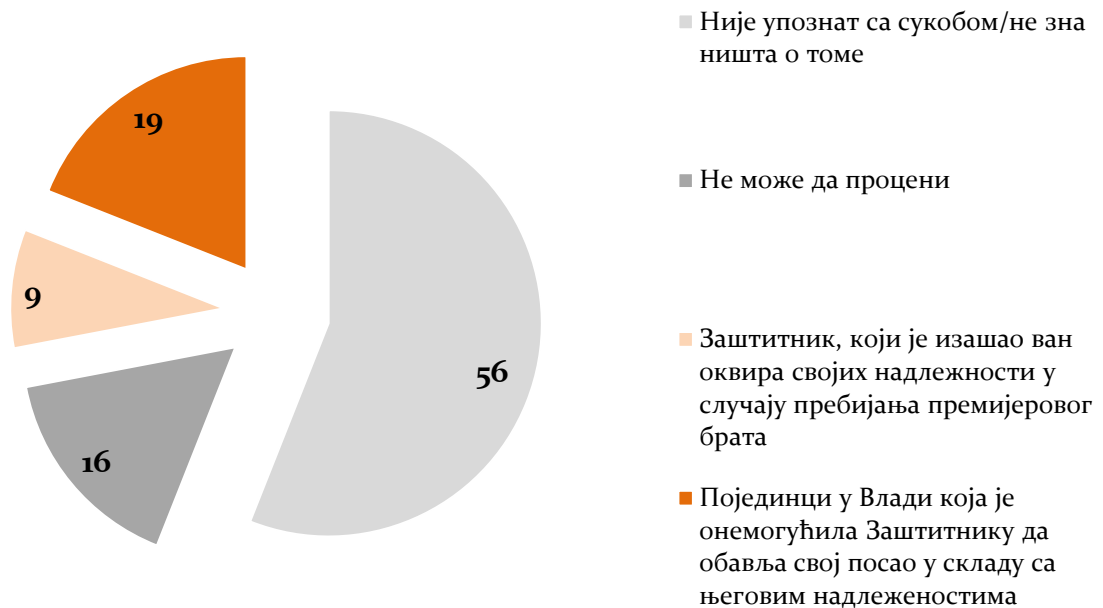
Осим самосталног решавања проблема везаних за заштиту грађанских права, као један од разлога за необраћање Заштитнику испитаници наводе и (не)доступност институције просечном грађанину. За 12% испитаника, успостављање контакта са институцијом Заштитника представља озбиљан проблем. **Недоступност институције** и покушаји да се **самостално реше проблеми** у вези кршења сопствених права су једини разлози за необраћање Заштитнику који бележе пораст у односу на претходни истраживачки циклус.

Приметно је смањење процената испитаника који не верују да им Заштитник може помоћи, као и проценат оних који немају довољно поверења у рад ове институције или довољно информација о њеном раду.

7.2. Став грађана Србије према сукобу Заштитника грађана и појединца из извршне власти у Србији

Кривична пријава коју је Заштитник грађана поднео против двојице припадника Управе Војне полиције због напада на припаднике Жандармерије у вршењу службене дужности приликом одржавања Параде поноса у Београду је изазвала значајну полемику у јавности. Полемика се додатно распламсала укључивањем појединца из власти који су се овим поводом отворено успротивили одлуци господина Јанковића о подизању оптужнице против припадника Војне полиције.

Графикон 7.9. Ко је према Вашем мишљењу крив за сукоб Заштитника грађана са појединцима из Владе?

Добар део јавности је конфликт до кога је овом приликом дошло схватио као индиректан сукоб институције Заштитника грађана и Премијера који ужива изузетно висок рејтинг међу грађанима Србије. Такође, сукоб је још једном довео и до постављања питања о надлежностима и положају институције Заштитника и то посебно унутар редова тренутно најјаче политичке опције у Србији.

Ипак, више од половине грађана Србије (56%), и поред „прашине“ која се око овог сукоба подигла у јавности, не зна ништа о детаљима расправе Заштитника и појединаца из владајуће коалиције, а још 16% испитаника није у могућности да процени ко је одговоран за постојање сукоба.

Са друге стране, правне радње које је Заштитник предузео на овом случају подржава једна петина грађана (19%) док им се сваки једанаести грађанин противи и сматра их директним узроком насталог сукоба – графикон 7.9.

Уколико сукоб Заштитника са појединцима из власти персонализујемо и приближимо грађанима представљајући га као сукоб са Министром одбране у Влади – Братиславом Гашићем добијамо готово истоветне налазе – графикон 7.10.

Графикон 7.10. Ко је према Вашем мишљењу крив за сукоб између Заштитника грађана и Министра одбране Гашића?

Овај налаз нам говори да су грађани препознали директне учеснике конфликта и да су насталом сукобу у нешто већој мери на страни Заштитника грађана. На

половима који се позитивно, односно негативно одређују према активностима Заштитника на овом случају, скоро је дупло више грађана који одговорност за сукоб пребацују на Министра Гашића у односу на оне који сматрају да је сукоб инициран активностима господина Јанковића.

Табела 7.1. Одговорност за сукоб Заштитника и Министра Гашића –
упоређивање са страначким преференцијама испитаника

	Није упознат са сукобом/не зна ништа о томе	Не може да процени	Заштитник је одговоран за сукоб	Министар Гашић је одговоран за сукоб
Неодлучни	60	17	5	18
СНС	57	15	17	11
СПС	67	12	14	7
ДС	31	14	9	46
СДС	52	17	9	22
СРС	50	25	3	22
ЛДП	29	21	7	43
ДСС и ДВЕРИ	26	9	22	43
Остале странке	51	17	9	23
Просек	56	16	10	18

Сукоб Заштитника грађана са Министром Гашићем посматран кроз страначке преференције испитаника даје нам јасан увид о томе да присталице различитих политичких партија на дијаметрално супротан начин посматрају овај конфликт.

Док присталице политичких партија које се налазе у владајућој коалицији у сукобу држе страну Министра Гашића, присталице опозиције су се јасно ставиле на страну Заштитника грађана. Ово је посебно уочљиво када је реч о присталицама СНС/СПС владајуће коалиције унутар које бележимо најмањи проценат испитаника који подржавају одлуку Заштитника у овом случају, док са друге стране међу присталицама Демократске странке скоро половина испитаника (46%) подржава активности ове институције по питању оптужнице против припадника Војне полиције.

Веома је занимљиво да међу присталицама Социјалиста бележимо мањи број испитаника који подржавају Заштитника у сукобу са Министром Гашићем (7%) него међу присталицама Српске напредне странке (11%) из чијих редова министар долази. Висок ниво подршке у сукобу са Министром Гашићем, Заштитник грађана добија и из редова Либерално демократске партије и ванпарламентарне коалиције коју чини Демократска странка Србије и ДВЕРИ

међу којима више од две петине испитаника (43%) сматра да је кривац за настали сукоб Министар Братислав Гашић.

Када је реч о партијски неопредељеним грађанима, већина испитаника која припада овој групи, а која је изнела став по питању овог сукоба, пружа подршку Заштитнику грађана. Тек сваки двадесети испитаник (5%) који у овом тренутку није одлучио којој би се политичкој опцији приклонио, сматра Заштитника грађана одговорним за настали сукоб и одступање од његових законских овлашћења.

Дакле, када се изузме политичка припадност као фактор утицаја на рад Заштитника, добијамо податак да грађани веома вреднују рад ове институције.

Потврду за чињеницу да грађани који су упознати са сукобом насталим поводом кривичне пријаве против припадника Управе Војне полиције подржавају рад Заштитника налазимо у графикону 7.11.

Графикон 7.11. Да ли се слажете или не слажете са следећим тврдњама?

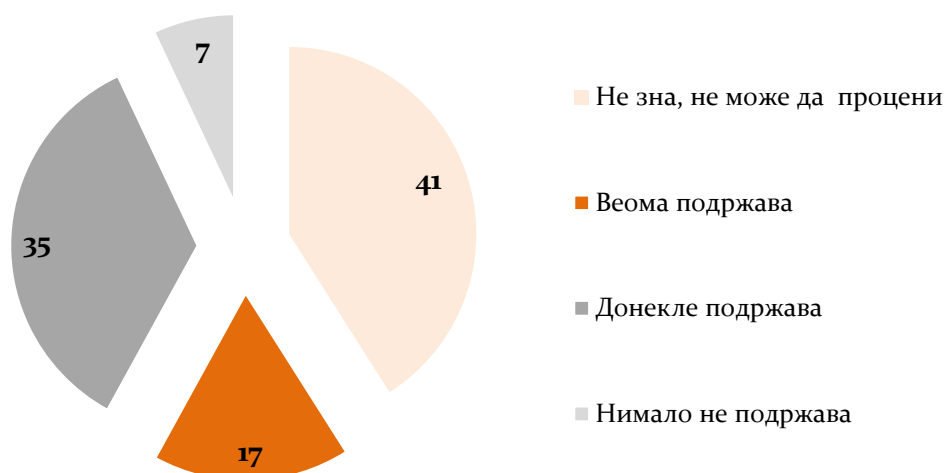

Испитаницима смо омогућили да се вредносно одреде према тврдњама које се односе на настали сукоб и у графикону су представљени искључиво налази који се односе на слагање, односно неслагање са наведеним тврдњама. Процент грађана који нису били у могућности да се одреде према наведеним тврдњама или су неодлучни је изузетно висок и креће се између 65% и 70%. Све тврдње у којима је улога Заштитника позитивно вреднована код грађана изазивају значајно већи степен слагања у односу на неслагање и обрнуто - уколико се ради о тврдњама у којима је Заштитник поменут у негативном контексту, бележимо значајно већи проценат неслагања у односу на слагање.

Грађани Србије не сматрају да је Заштитник грађана прекршио своја законска овлашћења (28%), нити да је од војске Србије тражио податке на које он као службено лице нема права (22%) и да није покренуо целокупни процес у интересу страних служби или политичких партија које су претходно биле на власти (29%).

Са друге стране, скоро четвртина од укупног броја испитаника (23%) сматра да је Министар Гашић морао да поступи према захтеву Заштитника, а да он то није учинио како би сакрио поступке којима је кршио Закон. Треба напоменути да се свега 8% испитаника не слаже са овом тврдњом. Чак 27% грађана се слаже да је институција Заштитника грубо нападнута од стране извршне власти како би се сакриле ствари које учесницима уличног сукоба не иду у прилог. Наспрам њих се налази 6% испитаника који сматрају да на Заштитника није вршен притисак и да није нападан од стране извршне власти.

Графикон 7.12. Да ли Ви лично подржавате досадашњи рад Заштитника грађана и у којој мери?

Позитиван став који о раду Заштитника провејава кроз наведене тврдње потврђен је и у графикону 7.12. Више од једне половине грађана (52%) донекле или веома подржава рад Заштитника грађана наспрам свега 7% оних који нимало не подржавају начин на који функционише ова институција.

Две петине испитаника (41%) је неодлучно по питању подршке раду Заштитнику грађана. Када се ово питање упореди са политичким избором испитаника добијамо занимљив податак – међу присталицама свих политичких партија добијамо натполовичну подршку раду Заштитника, осим у случају Социјалдемократске странке где је више од половине испитаника (54%) неодлучно по овом питању.

Чак и присталице странака које припадају владајућој коалицији, а са којима је Заштитник долазио у директан сукоб приликом свог деловања дају натполовичну подршку даљем раду ове институције.

Ипак, када од припадника различитих политичких опција затражимо одговор на питање да ли Заштитник има право увида у поверљиве информације, добијамо одговоре који не одговарају иницијално датој подршци у претходном налазу – табела 7.2.

Табела 7.2. Да ли Заштитник има право увида у поверљиве информације - упоређивање са страначким преференцијама испитаника

	Не може да процени	Нема право	Има право
Не зна/не може да процени	59	10	31
СНС (А. Вучић)	56	16	28
СПС (И. Дачић)	58	12	30
ДС (Б. Пајтић)	23	8	69
СДС (Б. Тадић)	50	12	38
СРС (В. Шешељ)	45	16	39
ЛДП (Ч. Јовановић)	21	14	65
ДСС и ДВЕРИ	44	17	39
Остале странке	42	13	45
Просек	54	12	34

Међу симпатизерима владајућих политичких партија нешто мање од трећине испитаника сматра да је Заштитнику омогућено право увида у поверљиве информације. Када је реч о испитаницима који подржавају опозицију, посебно у случају оних који подржавају Демократску странку и Либерално-демократску партију, проценат испитаника који сматрају да је Заштитнику омогућен увид у поверљиве информације износи скоро 70%.

Генерално, питање увида у поверљиве информације је нешто о чему грађани немају директних сазнања и своје одговоре базирају на личном осећању или партијском односу према институцији. Недостатак информација је видљив и у случају групе испитаника неодлучних по питању политичког избора и унутар које проналазимо мање од једне трећине испитаника који сматрају да Заштитник има право увида у поверљиве информације, док 60% испитаника из ове групе не зна и не може да процени да ли Заштитник има или нема право приступа поверљивим информацијама.

Начелна подршка коју добија Заштитник грађана за свој рад се преноси и на остале независне државне институције чије постојање подржава већина анкетираних грађана – графикон 7.13.

Графикон 7.13. Да ли Ви лично подржавате постојање независних институција попут Заштитника грађана или сматрате да овакве институције треба укинути?

Скоро две петине грађана (38%) потпуно подржава рад независних државних институција, док још 17% у начелу подржава али уз одређена ограничења у погледу области деловања. За ограничења у раду независних државних тела се у највећој мери залажу присталице Социјалдемократске странке (25%), Српске напредне странке и Српске радикалне странке (22%). Безусловну подршку раду

ових институција су у највећој мери изразиле присталице Демократске странке (71%) али и Демократске странке Србије где више од две петине испитаника (44%) сматра да својим радом независна државна тела доприносе даљој демократизацији српског друштва.

Сваки десети испитаник се залаже за укидање ових организација, а као кључни разлог наводе да њихов рад беспотребно оптерећује државни буџет. За 8% испитаника рад саме институције не представља проблем, колико људи који се налазе на њиховом челу и који не раде свој посао на адекватан начин.

8. ПОВЕРЕЊЕ У ИНСТИТУЦИЈЕ

Питање поверења у институције је један од најзначајнијих индикатора легитимности система. У Републици Србији готово да није било периода у последњих 25 година, када смо се могли похвалити високим поверењем, посебно не према тзв. политичким институцијама (влада, парламент, политичке странке). Бројни аутори су мишљења да сами избори нису довољни за легитимност једног политичког система, већ да је неопходан фактор и обим поверења које грађани показују према раду институција.

Једина одступања од увођења вишестраначја смо бележили код цркве, војске и полиције као институција које се редовно налазе при врху листе институција са највише поверења грађана. Међутим, од 2013. године приметан је тренд раста поверења и у друге институције, о чему сведоче и налази добијени на основу овог и претходног истраживања.

У овом истраживању, као и у неким другим, испитивали смо колико грађани Србије показују поверења према сету најзначајнијих институција у нашој земљи. Овде смо, због специфичности теме, посебан нагласак ставили на независне државне институције.

Основни увид у податке који су представљени у табели која следи даје неколико општих закључака. Тренд раста поверења присутан је у већем броју институција – код војске, где поверење сада премашује 61% (било је 52% у 2013. години), полиције (са 34% на 40%), Владе Републике Србије (са 31% на 36%) и судства (са 20% на 23%), али и код дела независних државних институција – Заштитника грађана и Повереника за информације од јавног значаја.

У случају осталих институција, укључујући цркву, Председника Републике, Народну скупштину, Агенцију за борбу против корупције и Повереницу за заштиту равноправности, приметан је пад нивоа поверења.

Када је реч о укупним позицијама институција на ранг листи поверења, највећи пад поверења су доживели Агенција за борбу против корупције, која је пала за четири места (са шестог на десето) и Председник Републике, који се 2013. године налазио на трећем, а данас на шестом месту од укупно 11 анализираних институција. Супротан тренд, односно највећи раст приметан је код Заштитника грађана, који је на укупној листи напредовао за три места и сада се налази на петој позицији, односно на горњој

половини листе поверења. Народна скупштина, судство и Повереница за заштиту равноправности задржали су исте коначне позиције.

Табела 8.1. Поверење у институције (у %)

Год.	Позиција		Не зна	Нема поверења	Нити има нити нема	Има поверења
2013	2	Војска	9	18	21	52
2015	1		8	12	19	61
2013	1	Црква	6	18	18	58
2015	2		6	17	20	57
2013	4	Полиција	4	41	21	34
2015	3		5	30	25	40
2013	5	Влада Србије	5	43	21	31
2015	4		6	36	22	36
2013	8	Заштитник грађана	45	16	15	24
2015	5		28	15	22	35
2013	3	Председник Србије	5	37	23	35
2015	6		7	43	19	31
2013	7	Народна скупштина	6	45	22	27
2015	7		6	43	25	26
2013	10	Повереник за информације од јавног значаја	46	18	16	20
2015	8		35	17	24	24
2013	9	Судство	7	53	20	20
2015	9		7	45	25	23
2013	6	Агенција за борбу против корупције	28	27	18	27
2015	10		27	28	23	22
2013	11	Повереница за заштиту равноправности	53	18	16	20
2015	11		46	16	21	17

За разлику од претходног истраживања, по којем је **црква** била институција са највишим степеном поверења (58%), сада се на првом месту налази **војска**, са

61%. Смењивање цркве и војске на челној позицији по поверењу је већ уобичајена појава у Србији, с обзиром на то да на однос према њима утиче низ социјалних, економских али и политичких фактора. Интересантно је и да је степен поверења према војсци у значајном порасту у односу на 2011. годину, када је износио 44%. Што је важније, упркос бројним догађајима који су били повезани за војском (пре свега, несрећни пад хеликоптера у коме је погинуло седам лица), није дошло до пада поверења, што је можда било за очекивати. Разлог за то је, очито, чињеница да грађани у војци препознају институцију која је одвојена од министарства, политичара и функционера, па самим тим верују и да одговорност за негативне појаве није на војсци као институцији.

Истовремено, у **цркву** и даље има поверења значајних 57% испитаника.

На трећем месту по поверењу које ужива код грађана налази се **полиција са 40%**, која је раније заузимала четврто место. Раст поверења у ову институцију је свакако охрабрујући, с обзиром на то да је претходно истраживање показало значајан пад у односу на рад полиције – почетком 2013. године, скоро 50% испитаника јој је поклањало поверење, да би тај проценат већ у октобру пао на 34%.

Када је реч о **политичким институцијама (влада, парламент, председник)**, најбоље је оцењена **Влада Републике Србије**, иако је идентичан број оних који у њу имају поверења и оних који немају. Неколико последњих истраживања потврђује да је **поверење у Председника Републике у сталном паду**, док је **Народна скупштина институција која не ужива велико поверење**, вероватно услед чињенице да се и саме политичке партије негативно перципирају у свести грађана.

Када говоримо о **поверењу у независне државне институције** (а у истраживању смо испитивали однос према Агенцији за борбу против корупције, Заштитнику грађана, Поверенику за информације од јавног значаја и Поверенику за заштиту равноправности), важно је навести да се у **случају Заштитника грађана и Повереника за информације од јавног значаја значајно смањио број оних који не знају или немају став о овом питању**. У случају Заштитника, број таквих испитаника се смањио за чак 17% (са 45% на 28%), а у случају Повереника за укупно 11%. То може значити да су ове институције пронашле начин да буду препознатљивије у очима грађана, односно да их ближе упознају са својим радом и механизмима кроз које им се грађани могу обратити. Код ове две институције је приметан и раст поверења. **Заштитник сада ужива поверење више од трећине грађана, за разлику од четвртине популације из 2013. године, док свега 15% исказује неповерење,**

што је најнижи ниво неповерења после војске (12%). Следи Повереник за информације од јавног значаја коме сада верује сваки четврти грађанин.

Преостале две независне државне институције, Агенција за борбу против корупције и Поверенику за заштиту равноправности, налазе се на претпоследњем и последњем месту по степену укупног поверења међу одабраним институцијама.

Коначно, значајно је евидентирати и **благи раст поверења у судство – са 20 на 23% испитаника**, односно пад неповерења са изнадполовичних 53% на 45%.

9. САЖЕТАК

ОДНОС ДРЖАВЕ ПРЕМА ЉУДСКИМ ПРАВИМА У СРБИЈИ

❖ ГРАЂАНИ СРБИЈЕ И ДАЉЕ НЕ ПОКАЗУЈУ ВИСОК НИВО ЗАДОВОЉСТВА ОДНОСОМ ДРЖАВЕ ПРЕМА ЉУДСКИМ ПРАВИМА И НАЧИНОМ НА КОЈИ СЕ ОНА ШТИТЕ.

Скоро две трећине испитаника (60%) сматра да држава Србија мало или нимало води рачуна о поштовању људских права што је за 3% мање у односу на 2013. годину. Такође, сваки трећи грађанин је мишљења да држава води рачуна о поштовању људских права (*осредње или доста*) што је минималан раст (за 2%) у поређењу са крајем 2013. године

Истовремено се смањио број анкетираних који верују да највећи број државних институција не крши права грађана, са 12% у 2013. на 9% у 2015. години. То значи да **тек сваки 11 грађанин мисли да државне институције не крше права грађана!**

Међу најмлађом популацијом (од 15 до 18 година), највећи је број испитаних који не знају или немају став (22%) односно оних који кажу да држава Србија води веома мало рачуна о поштовању људских права (чак 67%).

У којим областима се права највише крше? На врху листе се и ове године налазе **здравство (41%) и рад и социјална политика (28%)**, али се смањио број грађана који су навели те две области. Друго, **полиција** која се 2013. године налазила на трећем месту (24%) сада је позиционирана на петом месту, са 19% одговора укупне популације. На крају, на трећем и четвртном месту се налазе **правда (25%) и државна управа и локална самоуправа (20%)** и у оба случаја је дошло до пораста у односу на 2013. годину.

ЛИЧНО ИСКУСТВО СА КРШЕЊЕМ ЉУДСКИХ ПРАВА

❖ ТРЕЋИНА ИСПИТАНИКА СМАТРА ДА СУ ИМ ПРАВА ПРЕКРШЕНА, МЕЂУ КОЈИМА ЈЕ 24% ОНИХ КОЈИ НИШТА НИСУ ПРЕДУЗЕЛИ ПОВОДОМ ТАКВОГ ПОСТУПАЊА, А СКОРО ПОЛОВИНА ИСПИТАНИКА НИЈЕ ИМАЛА НЕГАТИВНО ИСКУСТВО СА КРШЕЊЕМ ПРАВА ОД СТРАНЕ ДРЖАВЕ.

Нешто мање од половине испитаника (47%) није имало лично искуство да су били оштећени од стране било које државне институције. За нијансу је

повећан број оних који су несигурни (са 19 на 21%), што може значити да је у истом обиму повећан број оних који нису потпуно упознати са правима која поседују.

Од трећине испитаника који су уочили кршење неког свог права, **свега 8% се упустило у процес пред надлежним органима**. Изостанак било каквог жалбеног процеса код 24% испитаника последица је **неповерења у механизме заштите њихових права** у оквиру државне администрације, али и чињенице да те процедуре често захтевају **комплексна знања и време**, што само по себи одбија значајан број грађана.

Од укупног броја испитаника, 67% њих није навело нити једно право за које сматра да им је нарушено. Од преостале трећине оних који су рекли да су им права кршена, највећем проценту испитаника су кршена у области права на **рад и запошљавање (10%)** и у области **других социо-економских права (10%)**. Овај редослед присутан је и у истраживању из 2013. године.

Грађани деле уверење да се најмање крше културна и политичка права грађана (што је налаз који у потпуности одговара претходном истраживању), након чега следе грађанска права, код којих је проценат још увек непромењен – 44%. Ипак, као категорије у којима „редовно кршење“ права достиже и 50% (или више), овај пут се препознају и **еколошка права**, осим економских и социјалних. Општи закључак овог сета питања је и да је у свакој од шест категорија општих права приметан раст броја испитаника који сматрају да се права донекле крше, односно смањење оних који верују да се она не крше.

Грађани препознају да се као појединачна права највише крше управо право на **рад и запошљавање**, са чиме се слаже скоро четвртина испитаника, након чега следи **право на лечење и здравствену заштиту** у 15% случајева и укупна социо-економска права са 14%.

ОДНОС ГРАЂАНА ПРЕМА РАЊИВИМ ГРУПАМА У СРБИЈИ

- ❖ **НАЈМАЊИ ОБИМ ПРАВА И ДАЉЕ СЕ ПРИЗНАЈЕ ЛГБТ ПОПУЛАЦИЈИ, ИЗА КОЈЕ СЛЕДЕ ПРИТВОРЕНИЦИ/ЗАТВОРЕНИЦИ И ПРИПАДНИЦИ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА.**

У односу на 2013. годину, приметно је да је у скоро свим категоријама (изузев националних мањина и ХИВ позитивних особа) у **благом порасту став да су постојећа права довољна за афирмацију и заштиту ових група.**

Код ЛГБТ популације је сконцентрисан највећи број оних који сматрају да ова група има превише права, те да их је потребно ограничити.

На другом месту по негативној перцепцији се налазе бивши притвореници и затвореници, где 19% испитаника верује да постојећа права треба смањити, док се за повећање права залаже 15% грађана.

Код групе ХИВ позитивних особа приметна је промена у односу на 2013. годину: сада сваки десети испитаник оспорава права ХИВ позитивним особама (у односу на 16% у 2013.), док је код националних мањина број таквих појединаца непромењен: 14%.

Посебно занимљив закључак налази се у категорији **деце као рањиве групе. Једино је у овој групи примећен пораст броја оних који сматрају да је права деце потребно смањити или ограничити.** Истовремено, више је и оних који сматрају да су права деце у овом моменту сасвим довољна за њихову заштиту (47%), док се за 5% смањио број испитаника који верују да је права деце потребно проширити.

Највећи степен кршења појединачних права испитаници примећују код особа са физичким инвалидитетом - 30%, потом код жена - 18% и особа са менталним сметњама - 12% испитаника. Сличан број испитаника (8, односно 7%) наглашава да је кршење права највише код припадника националних мањина и деце. ЛГБТ и ХИВ позитивне особе као жртве кршења њихових права види по 4% испитаника, док је кршење права притвореника/затвореника видљиво само за 3% популације Србије.

Када је реч о односу рањивих група и опште популације, **сваки трећи грађанин оцењује да националне мањине имају боља права у односу на Србе, док петина верује да је обрнуто, што је јединствен случај, с обзиром да ни у једној другој категорији није забележен такав однос. Истовремено, доминантних 63% испитаника дели уверење да особе са физичким и менталним сметњама имају лошија права у односу на оне без сметњама.**

Доследан је и налаз да национална припадност одређује и однос према кршењу права припадника мањинских националних заједница. **Срби, као највећа етничка група не препознају овај проблем, док је код Бошњака овај налаз приметан код трећине испитаника, као и код половине испитаних Рома.**

Мађари су као већи проблем препознали кршење права која имају жене него националне мањине, што је налаз који одговара оном који је успостављен у истраживању из 2013. године.

КОЛИКО ОСОБЕ КОЈЕ СУ ПРИПАДНИЦИ РАЊИВИХ ГРУПА ПЕРЦИПИРАЈУ ДА ИМ СЕ ПРАВА КРШЕ?

- ❖ ПЕТИНА ЖЕНА СМАТРА ДА СУ ИМ ПРАВА КРШЕНА ЈЕР СУ ПРИПАДНИЦЕ ТЕ ГРУПЕ; ПОВЕЋАН ЈЕ БРОЈ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА КОЈИ МИСЛИ ИСТО, ДОК ЈЕ ЗА ОСОБЕ СА ФИЗИЧКИМ ИНВАЛИДИТЕТОМ ЗАКЉУЧАК ДА ПРЕКО 70% ЊИХ ВЕРУЈЕ ДА СУ ИМ ПРАВА КРШЕНА УПРАВО ЈЕР СУ ПРИПАДНИЦИ ТЕ ГРУПЕ.

У односу на 2013.годину, жене у мањем обиму сматрају да су им права кршена јер су припаднице те групе – сада свака пета жена дели то уверење, за разлику од сваке четврте у претходном истраживачком циклусу.

Ситуација је обрнута код припадника националних мањина, где сада чак 37% испитаника (у односу на 30% у 2013. години) верује да им се права крше услед етничке припадности, као и код особа са физичким инвалидитетом, где је проценат премашио 70.

Други део извештаја односио се на социјално утемељење кршења права рањивих група.

Перцепција о томе колико су угрожена права појединих група у блиској је вези са односом који према тим групама имају сами грађани. Дистанца према појединим групама, као и ставови који се исказују према њима јесу основа њихове дискриминације и кршења права која су им дата у различитим нормативним актима.

Дистанцу која се исказује према појединим рањивим групама истраживали смо кроз модификовану Богардусову скалу, док смо ставове према појединим групама исказали кроз синтетичке показатеље настале као производ не/слагања испитаника са појединим тврдњама. Скала коју смо користили је уствари мерење колико су испитаници спремни да уђу у различите облике социјалне интеракције са наведеним групама. Најпре се креће са најширим облицима интеракције (да испитанику припадник групе буде комшија, сарадник на послу

или да буде шеф на послу) па се завршава на најближим социјалним везама (да припадник групе буде пријатељ, да преко брака са испитаником или његовом децом уђе у породицу или да буде васпитач деци).

НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

- ❖ СТАВ ДА СЕ ПРАВА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА НЕ КРШЕ ДЕЛИ СКОРО ПОЛОВИНА ИСПИТАНИКА (48%), ШТО ЈЕ ДОМИНАНТНО СТАВ СРБА КАО НАЈВЕЋЕ ЕТНИЧКЕ СКУПИНЕ. УКУПНО ГЛЕДАНО, НАЈВЕЋА ДИСТАНЦА ПРИМЕТНА ЈЕ У ОДНОСУ НА АЛБАНЦЕ, ИАКО ЈЕ ДОШЛО ДО ПАДА СОЦИЈАЛНЕ ДИСТАНЦЕ ПРЕМА СВИМ ГРУПАМА У ОДНОСУ НА ПРЕТХОДНО ИСТРАЖИВАЊЕ.

Укупно гледано, најмања дистанца приметна је према Мађарима. Потом следе Бошњаци и Хрвати. Код њих у интеракцијама нижег степена Бошњаци имају мању дистанцу, међутим, како се степен интеракције повећава тако убрзано расте дистанца према Бошњацима. Стога су Хрвати прихватљивији у категорији сродства у односу на Бошњаке.

Сличан тренд, али са видљивијим одступањем везан је за Роме. У степеницама скале ниског интензитета они су на нивоу прихватљивости као Бошњаци и Хрвати, али како се интеракција чини блискијом онда се показује стварни однос према овој групи, односно врло висока етничка дистанца.

Видљиво је да је највећа дистанца према Албанцима и да је она доследно висока од почетка до краја свих односа ове скале, са тим да се у најближем облику социјалне интеракције сродству на истом степену дистанце налазе и Роми.

Поред пада дистанце према свим групама и у свим облицима социјалне интеракције која је била обухваћена датом скалом, дошло је и до промене у генералном ставу према национализму. Односи и даље нису повољни, али говоре о променама које се крећу у позитивном смеру. Тако је проценат оних које дефинишемо као националисте са половине пао на 47%, док је порастао број оних који имају неутралан став са 18% на 21%.

ОСОБЕ СА ФИЗИЧКИМ И МЕНТАЛНИМ ИНВАЛИДИТЕТОМ

- ❖ ИАКО ЗНАЧАЈАН БРОЈ ГРАЂАНА СМАТРА ДА СЕ ОСОБАМА СА ФИЗИЧКИМ И МЕНТАЛНИМ ИНВАЛИДИТЕТОМ У ВЕЛИКОМ ОБИМУ КРШЕ ПРАВА, ТО НЕ УМАЊУЈЕ ВИСОКУ ДИСТАНЦУ ПРЕМА ЊИМА.

Иако 57% испитаника сматра да се крше права особама са физичким инвалидитетом, односно 50% особама са менталним инвалидитетом, **према обе испитиване групе постоји висок степен социјалне дистанце.**

Ипак, ошло је до промене која указује на смањену социјалну дистанцу. Она је константно нижа и доследна у свим наведеним облицима интеракције, осим у последњем. **Промена је пре свега видљива у ставовима према особама са менталним сметњама. Прихватљивост ове групе је код опште популације повећана за 9%, а смањен је број оних који су имали неутралан став према особама које припадају овој групи.**

ЖЕНЕ И ДЕЦА

- ❖ АФИРМАТИВАН ОДНОС ПРЕМА ПРАВИМА ДЕЦЕ И ДАЉЕ ЈЕ ПРИСУТАН КОД ВЕЛИКОГ БРОЈА ГРАЂАНА. НЕШТО ВИШЕ ОД ДВЕ ПЕТИНЕ ИСПИТАНИКА НЕ ВИДИ МОГУЋНОСТ ПОСТОЈАЊА ФИЗИЧКОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ, НИТИ ДОЗВОЉАВА ДА ПРОЦЕС „ТАКВОГ“ ВАСПИТАЊА ПРОЂЕ БЕЗ ОДГОВОРА ДРЖАВЕ.

Чини се да **није дошло до значајнијих промена у односу према деци, односно њиховом месту и начину на који одрасли треба да се према њима опходе.** Тик изнад две петине популације, 41% испитаника, сврставамо у категорију оних који не виде могућност постојања физичког кажњавања код деце, нити дозвољавају да процес „таквог“ типа васпитања прође без адекватног одговора државе.

Када су у питању они испитаници који заговарају чврсту руку у васпитању деце њих је у овом истраживању нешто више него пре годину и по дана.

Преко половине испитаника посматра улогу жене сходно модерној заједници и према аршинима позитивне полне једнакости. Процент таквих испитаника је са 48% у истраживању од пре годину и по дана порастао на 51% у новом истраживачком циклусу.

„Тамну страну“ става о равноправности чине мушкарци пољопривредници који су ниско образовани и који живе у сеоским подручјима.

ЛГБТ ЗАЈЕДНИЦА, ХИВ ПОЗИТИВНЕ ОСОБЕ И ПРИТВОРЕНИЦИ/ЗАТВОРЕНИЦИ

- ❖ **НАЈВЕЋА ДИСТАНЦА ИСПОЉАВА СЕ ПРЕМА ЛГБТ ПОПУЛАЦИЈИ И ХИВ ПОЗИТИВНИМ ОСОБАМА. У ОДНОСУ НА ПЕРИОД У КОМЕ ЈЕ ВРШЕНО ПРЕТХОДНО ИСТРАЖИВАЊЕ, СВЕ ТРИ ГРУПЕ СУ ПОСТАЛЕ ПРИХВАТЉИВИЈЕ.**

Када су у питању особе које су ХИВ позитивне, код њих је степен социјалне дистанце нижи него код ЛГБТ особа у степенима скале када се мери реакција на најниже облике социјалне интеракције.

Када говоримо о блиским облицима социјалне интеракције онда се социјална дистанца према ХИВ позитивним особама повећава и то пре свега у интеракцији која подразумева васпитање деце и оне која се тиче сродства са особама из те групе.

Према групи бивших затвореника, дистанца је мања него према две наведене групе, али се и даље ради о врло високим процентима становништва који исказују нетрпељивост према члановима ове групе

У односу на период од пре годину и по дана све три групе су постале прихватљивије за испитанике, што важи пре свега за припаднике ЛГБТ популације, где бележимо пад одбојности према припадницима ове групе и то у значајном проценту.

Слично је и са ХИВ позитивним особама и са бившим затвореницима. Међутим, у најближој социјалној интеракцији, долази до пораста дистанце према овим групама. У односу на период од пре годину и по дана, бивши затвореници и ХИВ позитивне особе бележе пораст дистанце, док је код ЛГБТ популације ова појава на истом нивоу.

Општи налаз показује да према ЛГБТ популацији постоји општи негативан однос. Он се чак и продубио у односу на пре годину и по дана, док према ХИВ позитивним особама и притвореницима/затвореницима постоји социјална дистанца која није толико дубоко утемељена у негативним стереотипима. Могло би се рећи да је став према ове две групе *ситуациони*.

ПРОФИЛ ОНИХ КОЈИ КРШЕ ЉУДСКА ПРАВА

- ❖ ЗА ГРАЂАНЕ СРБИЈЕ КАО ПРОСЕК, МОГЛИ БИСМО РЕЋИ, ПРЕ СВЕГА, ДА СУ ТРАДИЦИОНАЛНИ И НАЦИОНАЛНО ОРИЈЕНТИСАНИ.

За потребе ова два истраживања испитивали смо пет вредносних опредељења кроз следеће тврдње:

Традиционализам смо испитивали кроз тврдње: *Треба се чврсто држати народних обичаја и традиције* и *Треба се држати оног морала који проповеда моја верска заједница*; Конформизам кроз тврдње: *Не волим да се расправљам са неким о нечему ако имамо различито мишљење* и *Не волим да износим своје мишљење ако знам да ће се оно разликовати од других*; Ауторитарност кроз тврдње: *Децу треба васпитавати у строгој дисциплини и са физичким кажњавањем* и *Овој држави је потребан јак вођа кога ће народ следити без поговора*; Религиозност кроз тврдње: *Мислим да је мора вера најисправнија* и *Више ценим припаднике других религија него невернике*; Национализам кроз тврдње: *Спреман сам да се жртвујем за интересе мог народа* и *Због мешања различитих култура, прети нам опасност да изгубимо свој идентитет*.

За грађане Србије као просек, могли бисмо рећи, пре свега, да су **традиционални и национално оријентисани**. Када су у питању **конформизам и религиозност** можемо рећи да су полови ових вредносних матрица у равнотежи, док је код мерења ауторитарности претегао број **неауторитарних у односу на ауторитарне испитанике**.

Сходно њиховим вредносним ставовима, формиране су четири групе испитаника. У наставку следи детаљнији опис група и њиховог односа према рањивим скупинама.

Група 1 је она коју карактеришу **негативни полови вредносних опредељења**. Ту доминантно припадају испитаници који су традиционалисти, конформисти, са високим степеном ауторитарне културе, религиозно искључиви и национално опредељени

Група 2 као и **група 1** има ставове који исказују **висок ниво традиционализма и национализма**. Међутим, они нису битно ауторитарнији од просека и не поседују значајније особине религиозне искључивости.

Група 3 је по својим вредносним обележјима ненационална, није религиозно искључива, и не показује подршку вредностима ауторитаризма.

Група 4 је супротност групи 1. Припадници ове групе су на матрици традиционализма модерни, немају ни минималне особине конформизма, изразито су неауторитарни и ненационални, а религиозну искључивост поседују у минималној мери.

Укупно гледано, припадници Групе 1 изнад просека показују негативан однос према свим наведеним групама. У свим наведеним стваовима они имају највећи проценат негативних одговора, док Група 4 показује најмању дистанцу према свим угроженим групама.

ОДНОС ГРАЂАНА ПРЕМА РАДУ И УЛОЗИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

- ❖ СКОРО ПОЛОВИНА АНКЕТИРАНИХ ГРАЂАНА (ДОНЕКЛЕ) ПОЗНАЈЕ НАДЛЕЖНОСТИ ЗАШТИТНИКА; ВИШЕ ОД ДВЕ ПЕТИНЕ ИСПИТАНИКА ТАЧНО НАВОДИ ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ОСОБЕ КОЈА ОБАВЉА ФУНКЦИЈУ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА И ЊЕГОВ РАД ОЦЕЊУЈЕ СА 3,37. И ДАЉЕ ЈЕ ВИСОК БРОЈ ОНИХ КОЈИ СУ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ ДА ДОБИЈУ ВИШЕ ИНФОРМАЦИЈА О РАДУ ИНСТИТУЦИЈЕ, НАЈЧЕШЋЕ ПУТЕМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ И ИНТЕРНЕТА. У ПОРАСТУ ЈЕ БРОЈ ОНИХ КОЈИ СУ НЕСИГУРНИ У ОБРАЂАЊЕ ЗАШТИТНИКУ У СЛУЧАЈУ КРШЕЊА НЕКОГ ПРАВА.

Процент грађана који су барем донекле упознати са надлежностима ове институције је већи за 15% у односу на октобар 2013. године. У овом тренутку скоро половина анкетираних испитаника (48%) тврди да је донекле упозната са надлежностима Заштитника, док је проценат испитаника који су добро упознати са радом ове институције порастао са 5% на 8%.

У односу на период од пре осамнест месеци, број испитаника који препознају господина Јанковића као Заштитника грађана је скоро удвостручен. Више од две петине испитаника (41%) је тачно навело име и презиме особе која обавља функцију Заштитника грађана, Процент испитаника који не знају ко обавља функцију Заштитника је смањен за целих 20%.

Препознатљивост господина Јанковића као Заштитника грађана је праћена и повећаном просечном оценом његовог рада у односу на период

од пре осамнаест месеци. Сваки други испитаник је оценио рад Заштитника грађана, а повећање у маси оних који оцењују рад **није довело до пада просечне оцене.** Напротив, **просечна оцена рада господина Јанковића је повећана са веома пристојних 3,19 на изузетно добрих 3,37.**

Код већине грађана Србије **бележимо жељу да добију детаљније информације о раду Заштитника грађана.** У претходном истраживачком циклусу, око три четвртине грађана (72%) је желело да буде боље информисано о раду ове институције, у овом циклусу је проценат нешто нижи и износи 68% - 45% грађана потврдило жељу да информације о раду Заштитника грађана примају путем телевизије. У односу на период од пре осамнаест месеци, бележимо благи пад унутар ове групе (са 49% на 45%), а на уштрб повећања групе испитаника који би хтели да прате активности Заштитника путем интернета.

У односу на октобар 2013. године бележимо нешто **мањи проценат грађана који су спремни да се у случају кршења права обрате Заштитнику грађана** - овај проценат је нижи за целих 11%. Процент грађана несигурних у евентуално обраћање Заштитнику је порастао са 29%, колико их је било у октобру 2013. године, на две петине или целих 40%. **Недоступност институције и покушаји да се самостално реше проблеми у вези кршења сопствених права су једини разлози за необраћање Заштитнику који бележе пораст у односу на претходни истраживачки циклус.**

Начелна подршка коју добија Заштитник грађана за свој рад се преноси и на остале независне државне институције чије постојање подржава већина анкетираних грађана - **скоро две петине грађана (38%) потпуно подржава рад независних државних институција**, док још 17% у начелу подржава али уз одређена ограничења у погледу области деловања.

ПОВЕРЕЊЕ У ИНСТИТУЦИЈЕ

- ❖ **ГРАЂАНИ НАЈВИШЕ ВЕРУЈУ ВОЈСЦИ (61%), ЦРКВИ (57%) И ПОЛИЦИЈИ (40%).** ОД ПОЛИТИЧКИХ ИНСТИТУЦИЈА, **НАЈБОЉЕ ЈЕ РАНГИРАНА ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.**

Тренд раста поверења присутан је у већем броју институција – код војске, где поверење сада премашује 61% (било је 52% у 2013. години), **полиције** (са 34% на 40%), **Владе Републике Србије** (са 31% на 36%) и **судства** (са 20% на 23%), али и код дела независних државних институција – **Заштитника грађана и Повереника за информације од јавног значаја.**

Када је реч о укупним позицијама институција на ранг листи поверења, **највећи пад поверења су доживели Агенција за борбу против корупције**, која је пала за четири места (са шестог на десето) и **Председник Републике Србије**, који се 2013. године налазио на трећем, а данас на шестом месту од укупно 11 анализираних институција. **Највећи раст приметан је код Заштитника грађана**, који је на укупној листи напредовао за три места и сада се налази на петој позицији, односно на горњој половини листе поверења.

Када је реч о **политичким институцијама (влада, парламент, председник)**, **најбоље је оцењена Влада Републике Србије**, иако је идентичан број оних који у њу имају поверења и оних који немају.

Што се тиче независних државних институција, у случају **Заштитника грађана и Повереника за информације од јавног значаја значајно се смањио број оних који не знају или немају став о овом питању**. Код ове две институције је приметан и раст поверења. **Заштитник сада ужива поверење више од трећине грађана, за разлику од четвртине популације из 2013. године, док свега 15% исказује неповерење, што је најнижи ниво неповерења после војске (12%)**. Следи **Повереник за информације од јавног значаја коме сада верује сваки четврти грађанин**. Преостале две независне државне институције, Агенција за борбу против корупције и Повереник за заштиту равноправности, налазе се на претпоследњем и последњем месту по степену укупног поверења међу одабраним институцијама.

Коначно, значајно је евидентирати и **благи раст поверења у судство – са 20 на 23% испитаника**, односно пад неповерења са изнадполовичних 53% на 45%.